

Vabljenje na poroko ali slovenskogoriški rokopis iz prve polovice 19. stoletja

Jelka Pšajd

Pomurski muzej Murska Sobota, Slovenija

jelka.psjajd@pomurski-muzej.si

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3053-4836>

Vabljenje na poroko je bilo v 19. stoletju pomemben del poročnih šeg v severovzhodnem delu Slovenije, prav tako pa je bila pomembna tudi vsebina posebnih vabovskih besedil. Avtorica obravnava rokopis vabila iz Lahoncev z domnevno letnico nastanka 1836, ki je pisan v bohoričici in prleškem narečju. Članek obravnava različne zgodovinske in družbeno-kulturne kontekste, pomembne za interpretacijo nastanka, rabe in spreminjanja besedila.

• **Ključne besede:** poročne šege, vabovska besedila, *pozvačin*, pisno in ustno izročilo, podeželje severovzhodne Slovenije

In the 19th century, wedding invitations were an important part of wedding customs in today's north-eastern Slovenia, as was the content of the special invitation texts. The author examines a handwritten invitation from Lahonci, presumably dating from 1836, written in the Bohorič alphabet and the Prlek dialect. The article discusses various historical and socio-cultural contexts that are important for interpreting the origin, uses, and changes in the text.

• **Keywords:** wedding ceremonies, wedding invitation texts, *pozvačin*, written and oral culture, north-eastern Slovenian countryside

Uvod

Pozvačin, prleško *pozafčin*,¹ je moški, ki je v 19. stoletju na nekaterih območjih današnje severovzhodne Slovenije na željo mladoporočencev in njunih staršev vabil na svatbo od hiše do hiše. S pisanim papirnatim okrasjem na klobuku, okrašeno palico, torbo in trobento je glasno naznanjal svoj prihod in namen. Na poroko je vabil s posebnim, daljšim in šaljivim besedilom. Rokopisno besedilo takšnega vabila s Polenšaka v Slovenskih goricah je pred petinšestdesetimi leti predstavil Anton Smodič v *Slovenskem etnografu* (Smodič, 1960). Pred kratkim smo odkrili podoben rokopis – *Ženitovanjsko vabilo iz Lahoncev* – z domnevno letnico 1836.² Njegova posebnost je, da je daljši od Smodičevega, posebej v zadnjem delu besedila.³

¹ V 19. stoletju pojma 'prleško' niso poznali. Miran Puconja pojem povezuje s kulturnimi pojavi Murskega polja (Puconja, 2006: 99–114). Tone Ferenc je Prlekijo označil kot kulturno območje, ki obsega del Slovenskih goric ter Mursko in Ptujsko polje (Ferenc, 1995: 363). Tudi sama razumem Prlekijo kot kulturni in ozek geografski prostor vzhodnega dela Slovenskih goric in pokrajine med Muro in Dravo (Pšajd, 2022: 30). Boris Orel ta prostor imenuje vzhodna Spodnja Štajerska (Orel, 1942a: 30). Za Prlekijo so značilne materialno bogate ravninske kmetije.

² Besedilo nima naslova, zato opisni naslov uporabljam za ločevanje od drugih tovrstnih besedil.

³ Besedilo sem že predstavila v zborniku Splošne knjižnice Ljutomer (Pšajd, 2023–2024: 65–98), a si zasluži širšo razpravo.

Pričujoči prispevek bo s pomočjo besedila iz Lahoncev dopolnil znanje o lastnostih in pomenu pozvačina ter vlogi vabil, vabovcev in vabljenja v poročnem obredju. Predstavila bom elemente, ki doslej niso bili deležni pozornosti raziskovalcev: ponazoritev oseb, ki jih najdemo v rokopisu; pomen črkopisa bohoričice in razlog odsotnosti dajničice, sicer pomembne za ta prostor; pisno izobraženost vabovcev v začetku 19. stoletja; vpliv duhovnikov na nastanek in razširjenost tovrstnih besedil s poudarkom na vlogi Štefana Modrinjaka; pomen šaljivih ugank in drugih folklornih obrazcev v poročnem obredju; iskanje razloga za neohranjenost prleških v primerjavi s prekmurskimi nagovori vabljenja na poroke; prikaz spremenjene, okrnjene vloge pozvačina in njegovih besedil v 20. stoletju; razloge za odsotnost rokopisov v materialni obliki in spominjanje prebivalcev in stroke. V etnološki literaturi vlogo poročnega vabovca severovzhodne Slovenije zastopa predvsem prekmurski dólinski⁴ pozvačin, v nadaljevanju članka pa bom ta pojav osvetlila v Prlekiji.

Vabljenje na poroko je bil pomemben del poročnih šeg. Vabovce na severovzhodu današnje Slovenije so imenovali:⁵ *pozafčín*, *pozavčín*, *pozavščín* (okolica Ljutomera in Ormoža), *zafčín* (Ormož),⁶ *zovčín*, *povabič* (Ptujsko polje, Veržej),⁷ *pozovič* (Razkrižje),⁸ *pozvačín* (nižinski del Prekmurja), *zvačín*, *zvač* (gorički del Prekmurja) in *rovčín* (Slovenske gorice).⁹ Zaznamovala jih je oprava, rekviziti in vedénje. Vabovca sta običajno hodila v paru. Posebej pomemben je bil govor, ki sta ga imela na hišnem vhodu. Literarni zgodovinar Alfonz Gspan ga je opredelil kot zabavno in poučno besedilo posvetnega značaja (Pavlič, 2023: 1–2). Literarni zgodovinar Franci Just je v prekmurskem tiskanem pozvačinskem besedilu videl dediščino srednjeveške latinske poezije, ki so jo Madžari prevzeli konec 15. stoletja v obliki zgodovinskih, družbenosatiričnih in ljubezenskih pesnitev in jo razvijali tudi pozneje (Pavlič, 2023: 1–2). Slavnostne nagovorne obrazce različnih dolžin, rokopisne in tiskane, poznamo v slovenskogoriškem, prekmurskem in porabskem ter medžimurskem in bližnjem madžarskem prostoru, njihova besedila pa izkazujejo zgradbeno ustaljenost in medsebojno podobnost. Slovenskogoriška rokopisa s Polenšaka in iz Lahoncev, Karbov zapis (Karba, 1876, 1882) in Skuhalov zapis (Skuhala, 1910) dokazujejo, da so bila besedila na štajerski strani v primerjavi s prekmurskimi in medžimurskimi daljša.

V Pomurskem muzeju Murska Sobota (PMMS) je shranjen rokopis vabila iz Lahoncev (inv. št. E2003). Mojo pozornost je pritegnil s starostjo, saj je domnevno nastal leta 1836, bohoričico, ki je bila na prvi vtis nenavadna izbira, saj je v Prekmurju

⁴ Dólinsko je del Prekmurja. Na Goričkem je na poroko vabil *družban* (Pšajd, 2014: 63–78).

⁵ Davorin Trstenjak omenja, da so bili leta 1845 imenovani *družbanji* oziroma *družba* (Kuret, 1992: 139), vendar ni jasno, ali ima v mislih le severovzhod ali širši slovenski prostor.

⁶ Marolt, Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU, Panzps. I, Ms. Ma. 94/34.

⁷ *Novice* 1858 (Orel, 1942b: 74).

⁸ Informacija Vlada Žabota.

⁹ Zapisal Koloman Mulec v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* leta 1856.

prevladoval madžarski črkopis, in prleškim narečjem. Proti koncu besedila je ob nevestinem imenu zapisan kraj Lahonci v občini Ormož. Ker je bila rokopisna knjižica v osemdesetih letih 20. stoletja odkupljena v Lipovcih v Prekmurju, sem se vprašala, kako se je *prleški pozafčín* znašel onstran Mure.

Za potrebe prispevka je bila opravljena obsežna raziskava, v kateri sem sodelovala s številnimi strokovnjaki, navedenimi v Zahvali. V ustanovah in pri zasebnikih sem iskala podobna vabila iz Slovenskih goric, vendar mi česa podobnega ni uspelo najti.¹⁰ Pregledala sem tudi zbirko rokopisov slovstva iz obdobja od leta 1815 do leta 1907.¹¹

V prispevku bom predstavila vabljenje na svatbo in značilnosti *pozafčínov*, prebivalce in prostor nastanka rokopisa, prepis *Ženitovanjskega vabila iz Lahoncev*, vsebino z domnevmi o okoliščinah nastanka besedila, primerljiva tiskana besedila in spremembo šege vabljenja v stoletju od domnevnega nastanka rokopisa.

Vabljenje na svatbo in značilnosti *pozafčínov*

Domnevamo, da so kmečki vabovci posnemali plemiške vabovce. Plemstvo je prirejalo družbenemu položaju in premoženju primerne poroke. Vabovci so morali biti ustreznega statusa, da jih povabljenec ne bi zavrnili. Neposredno ustno vabljenje je predstavljalo precejšen strošek, zato so ga nekateri plemiči odklanjali. Vabljenje je bilo vsaj v drugi polovici 17. stoletja tudi v kmečkem okolju slavnostno. O tem piše Valvasor za Kranjsko, in sicer sta vabila ženin z drugom ali nevesta z družico, ponekod so se jima pridružili godci, včasih so vabovci jahali ali se peljali z vozom (Makarovič, 1995: 133–145). Najstarejši ohranjeni zapis nagovornega obrazca sodi v leto 1757 (Makarovič, 1995: 133–145). Sestoji iz dveh delov: *Ohzeitnu vableinie* in *Na ohzait prosii*; prvo je vabilo z ženinove, drugo z nevestine strani (Makarovič, 1995: 133–145). Napisano ali natisnjeno besedilo je bilo v dolgem 19. stoletju osrednji pozvačinski atribut.

Večina porok je bila v predpustnem času. Po prvih oklicih mladoporočencev v cerkvi, približno štirinajst dni pred poroko, je bilo treba na gostijo povabiti sorodnike, prijatelje, znance in sosedo. Od hiše do hiše sta hodila dva vabovca. Zaradi spretnosti govorjenja in sposobnostjo za dovtype sta bila v Babincih (pri Ljutomeru) »najiminitnejši osebi pri gostovanji. Ko bi tega ne bilo, bi veselica splavala po vodi« (Karba, 1876: 1–2). Če je vabovca izbral ženin, sta najprej odšla v nevestino hišo, kjer so jima dali seznam povabljenecv.

¹⁰ V raziskavo sem vključila zasebne zbiralce in naslednje ustanove: Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož (PMPO), Pokrajinski muzej Maribor (PMM), Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), Pokrajinski arhiv Ptuj (PAP), Univerzitetna knjižnica Maribor (UKM), Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana (NUK), Nadškofijski arhiv Maribor, Muzej Ljutomer, Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota (PiŠK MS), Slovenski etnografski muzej (SEM), Inštitut za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ISN ZRC SAZU), Glasbenonarodopisni inštitut Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (GNI ZRC SAZU).

¹¹ Rokopisna zbirka UKM, rokopisi z oznakami: Ms 352/., Ms93, Ms 120, Ms 282, Ms 30/1, Ms30/II-I.

Njuna oprava je bila pisana, okrašena sta bila s pisanimi trakovi in cvetjem. Svoj prihod k hiši sta naznanjala hrupno in veselo. Pogostili so ju s »sladkim vinom« in »mastno pečenko« (Karba, 1876, 1882). Tudi prekmurski pozvačin je moral biti veder, odrezav, domisel in spreten z besedami ter počaščen, da so ga naprosili za to vlogo (Baš, 1967: 121–142). Takšen je bil tudi *zovčín* na Ptujskem polju (Orel, 1942a: 96–110). V okolici Lenarta v osrednjih Slovenskih goricah je pred letom 1815 na poroko vabil najeti vabovec, ki je dobro poznal tamkajšnje šege in navade. Oblečen je bil pražnje, s šopkom za klobukom in palico z rdečim trakom. S pozdravom in naslavljanjem, primernim stanu povabljenec, je imel daljši ali krajši nagovor, v katerega je z zgodbami iz evangelija vpletel kraj in namen poroke, ženinu in nevesti pa je zaželel srečo v zakonu. Postrežen je bil s kozarcem vina (Kuret, 1993: 85). V začetku tridesetih let 20. stoletja sta bila na Cvenu (bližina Ljutomera) *pozaščina* moška iz ožjega sorodstva. Okrašena s pisanimi trakovi in glasnimi rekviziti sta brala napisano vabilo (Puconja, 2011: 117).

Obred vabljenja se dogaja pred vhodnimi vrati hiše. Vrata simbolizirajo prehod med dvema družbenima stanjema – neporočenostjo in zakonom (van Gennepe, 1960: 116–145). Tudi Kristusova vrnitev je napovedana kot prihod popotnika, ki potrka na vrata (Chevalier, Gheerbrant, 1993: 678–679), zato lahko pozdrav vabovcev s *hvalen bodi Jezuš Kristuš* razumemo kot blagoslov, ki ga prinašata v Božjem imenu ter z dobrimi, odkritimi nameni.

Kulturno okolje rokopisa

Za kontekstualizacijo vabovskega rokopisa je treba razumeti prodiranje pisne kulture na vzhodnem Štajerskem. Do začetka 19. stoletja je bila slovenščina tam sredstvo vsakdanjega govornega sporazumevanja (Vodopivec, 1996: 65), ne pa tudi pisnega; za razliko od danes, ko je vsakdanje sporazumevanje v slovenskem jeziku v veliki meri tudi pisno. Šele v drugi polovici 18. stoletja so bila natisnjena prva cerkvena besedila za vzhodnoštajerske Slovence, v katerih pa je opazno prepletanje kajkavskih, osrednjeslovenskih in vzhodnoslovenskih jezikovnih prvin. V prvi polovici 19. stoletja so se pod vplivom romantike in slovenskega narodnega gibanja pojavile tudi pobude, da bi domači jezik vpeljali v posvetno književnost, šole, urade in strokovna besedila. Pisci slovenskih besedil so prihajali iz kmečkega in nižjega meščanskega okolja, nižja duhovščina pa je ustvarjala vzgojno-nabožno slovstvo (Ditmajer, 2020: 23–28). V rabi so bile različne pisave: od reformacije dalje bohoričica, v dvajsetih letih 19. stoletja pa sta nastali še metelčica, ki je bila v rabi pretežno na Kranjskem, in dajncica, ki je bila v rabi predvsem na vzhodnem Štajerskem. V štiridesetih letih se je pojavila še gajica (Pšajd, 2023: 21–63). Pisci, duhovniki in ljubitelji slovenskega jezika (Vodopivec, 2007: 38–45) so se lotevali različnih besedil, zbirali jezikovno gradivo, sestavljali slovnice in slovarje ter popisovali »starožitnosti« (Krnel Umek, 2023: 296).

Terezijanska šolska reforma je najboljše rezultate v slovenskih deželah pokazala prav na vzhodnem Štajerskem. V prvi polovici 19. stoletja je raslo število osnovnih šol in z njimi pismenost (Vodopivec, 2007: 38–50). Pri podatku o razširjenosti pismenosti je sicer potrebna zadržanost, saj vemo, da otroci zaradi različnih ovir, kot so npr. oddaljenost od šole, slaba in neprehodna pot ter pomoč pri kmečkih delih, niso redno obiskovali šole. Učiteljska služba je pogosto sovpadala s cerkovniško službo (Kuret, 1993: 71–73), v šolah pa je pouk obsegal verouk, branje, pisanje, pravopis in drugo. Slovenščina je leta 1811 postala učni predmet na graškem liceju, sicer je bila prisotna le v osnovnih šolah. Obstajale so tudi nedeljske šole, kjer je bil po nedeljski maši pouk eno uro za tiste, ki se niso mogli udeležiti rednega šolanja, in starejše. Šoloobvezni so bili otroci med šestim in dvanajstim letom starosti (Pšajd, 2023: 21–63).

Na podeželju so z opismenjevanjem nastajali rokopisi, ki so bili večinoma prepisi, na primer *Sibiline knjige*, znane v Slovenskih goricah, Prekmurju in Porabju.¹² Izjemen in redek je tudi rokopis imenovan *Gormerkanska kniga*, gospodarski dnevnik ali zapisnik kmetije Hois iz Potrne med letoma 1842 in 1882 (Pšajd idr., 2023).

Z revolucionarnim letom 1848 so po Slovenskih goricah podpisovali peticije za Zedinjeno Slovenijo (Pšajd, 2023: 21–63). Po drugi strani je Stanko Vraz v istem obdobju promoviral ilirizem. Njegovi sodelavci so bili duhovniki, znanci iz časa šolanja v Gradcu, ki so službovali po različnih župnijah Slovenskih goric. Tako so Dajnko, Kremlj in drugi prleški duhovniki in izobraženci, zagovorniki češko-ilirskega pravopisa, narodno zavest kmetov na vzhodnem Štajerskem oblikovali pomembneje kot osrednjeslovenska narodna pobuda (Puconja, 2022: 9–17).

Pomembna družbena poteza tega območja so bile velike kmetije. Prleki so stereotipno označeni kot veseli, šaljivi, samozavestni, zgovorni, samozadostni, bahavi, ponosni kmečki aristokrati (Smodič, 1960: 175–186; Trstenjak, 1991: 47–52). V Slovenskih goricah so poročne gostije trajale tudi po več dni, razkošne v jedači, pijači in godbi, kar kaže na relativno premožnost prebivalcev.

Ženitovanjsko vabilo iz Lahoncev

Brezčrten papir, sešit v zvezek velikosti 32,5 cm × 19,6 cm, je obojestransko popisan na osemnajstih straneh s črno tinto, v manjšem delu s svinčnikom. Ponekod ni več mogoče prebrati posameznih besed ali stavkov, ki so zaradi starosti obledeli. Besedilo je razdeljeno na več delov, vključujoč satiro in zabavljanje na zakonsko življenje, s tremi vložki na koncu, ki vsebujejo krilatice, vprašanja in pregovore. Podrobnejša zgradba in vsebina ženitovanjskega vabila se nahajata v nadaljevanju:

¹² Rokopis iz leta 1878 hranijo v Ljutomeru v zasebni lasti. Uporabljal se je v osrednjih Slovenskih goricah, »spisal« pa ga je Andreas Vesenjak iz Juršincev (Pšajd, 2011: 58–72).

- V uvodu *pozafčina* z upanjem, da sta prišla v pravo hišo, povesta namen svojega prihoda.
- Vsak človek v svojem življenju trikrat najbolj potrebuje pomoč oziroma sočloveka – tako potrebujeta tudi mladoporočenca goste, svate za hišni blagoslov, da bosta pripravila ohcet kot v Kani Galilejski. Prebereta priliko o tej evangelijski poroki, ki pa v pričujočem besedilu ni zapisana (prim. Smodič, 1960: 175–186).
- Ker je hišni blagoslov svatbe začel Bog, bo svatbo tudi končal, enako kot stvaritev sveta. Prebereta pripoved o Božjem stvarjenju Eve iz Adamovega rebra, vendar drugi *pozafčin* to razlago zanika in humorno razloži, da je pes Bogu Adamovo rebro odnesel, zato nekatere ženske v zakonu opletajo z besedami kot pes z repom. Ker mora ženska poslušati moškega v zakonu, povesta svetopisemsko priliko o kači, ki zapelje Evo, in izgonu iz raja.
- Ponovita, kdo ju je poslal in naj se vabljeni ne izgovarjajo, da ne morejo priti, tako kot je zapisano v priliki o bogatašu, ki je pripravil za svoje prijatelje pojedino, pa so se izgovorili. Prebereta evangelij po Luku (v pričujočem besedilu ni zapisan; prim. Smodič, 1960: 175–186).
- Poudarita, da bo na gostiji dovolj jesti, z zabavljivim opisom mesarjev, ki so kupili bika, ga spravili domov in razkosali, njegovo meso pa obesili na vrvi, ki se je strgala. Dodata, da bodo imeli še svinjsko meso, in opišeta, kako jim je prašič, ko so ga lovili, ušel, salo pa jim je odnesla sinica. Ulovili so jo, njeno meso pa skuhali za juho. Tudi za bolne so pripravili hrano, ulovili so ribe v Dravi. Dovolj bo medu in smetane.
- *Pozafčina* nadaljujeta, da bo tudi pijače dovolj, saj so poslali tri voznike v Runeč po vino. Ker so ga premalo pripeljali, sta ga po gospodarjevem navodilu šla iskat *pozafčina* s kobilami. Voz se je na poti domov prekucnil, kobile so ušle in končno sta sod pripeljala domov, nista pa ga mogla spraviti skozi vrata v klet.
- Poudarita, naj pridejo vsi, še pes, če ga imajo. Poleg pijače in jedače bo dovolj jedilnega pribora in postelj, postlanih s perjem za utrujene, s seboj pa morajo prinesiti polne denarnice in poskočne noge. S stiskom rok potrdijo prihod.
- V zadnjem delu so satirični opisi dekleta oziroma zakonske žene, šaljiva vprašanja in življenjske resnice v obliki pregovorov, ki so navedeni po abecednem vrstnem redu.

Pred zabavljivimi vprašanji sta napisani imeni »*Joseph Majzen, Ursula Novag in Lahnperk*« (Jožef Majcen, Urša Novak iz Lahoncev) s pripisom »*samo dvakrat sta se ljubila*«. Zaradi slabe ohranjenosti črnila druge in zadnje besede pripisa ni mogoče z natančnostjo prebrati, vendar lahko sklepamo, da gre za imeni mladoporočencev. Za ugotavljanje njune istovetnosti sem pregledala *Poročno knjigo 1806–1836*, vendar teh mladoporočencev tam ni.¹³ Na zadnji strani rokopisa sta zapisana še »*Marko Novagg*«

¹³ Kot nevesta je Urša Novak zapisana še trikrat, vendar nikoli z ustreznim ženinovim imenom: 26. februarja 1826 kot *Ursula Novak in Lachendorf*; 23. februarja 1835 kot *Ursula Novagg* in 17. februarja 1808 kot *Ursula Novak*.

(Marko Novak) in »Ana phillippitzh« (Ana Filipič), katere identitete nisem uspela ugotoviti. Marko Novak bi lahko bil zaradi izstopajoče velikosti črk zapisovalec/prepisovalec rokopisa. Če upoštevamo, da ima isti priimek kot nevesta, bi lahko bil tudi vabovec po njeni sorodstveni strani. Ali pa je vlogo enega izmed vabovcev prevzel neki Jakob, ki je prav tako podpisan z velikimi črkami, a zaradi obledelosti črnila njegovega priimka ni mogoče razbrati. Pod njim z zelo majhnimi črkami piše »posvatzh« (pozvač).¹⁴ Če je moral biti vabovec ožji sorodnik mladoporočencev, ni nujno, da je znal pisati in brati. Če pa so pri njegovi izbiri prevladovalle druge lastnosti (npr. vesel, šaljiv značaj, besedne spretnosti, poznavanje življenjskih navad) in pismenost, bi lahko bil vabovec tudi avtor zapisa.

Ženitovanjsko vabilo iz Lahoncev sem najprej transkribirala. Bohoričica se od današnjega slovenskega pravopisa loči zlasti po zapisu sičnikov in šumnikov: črka z je v bohoričici zapisana kot s; črka s kot sh, f ali s; črka č kot zh; črka u kot ü; črka ž kot sh; črka š kot sh, fh in shf; črka c kot z. Za potrebe tekočega branja sem zato besedilo prilagodila. Ker v njem ni zapisanih dveh evangelijev, ki naj bi se povedala ob vabljenju, sem ju dopisala iz besedila s Polenšaka iz začetka 19. stoletja (Smodič, 1960). Slednje je obravnavanemu vabilu najbolj podobno. Ta pristop se mi zdi smiseln zaradi popolnosti in razumljivosti vsebine ter morebitne poustvaritve v današnjem času. Pripis po besedilu s Polenšaka v spodnji transkripciji označuje oglati oklepaj in desni zamik. Ostalo je zapisano kot v izvirniku:

Hvaljen bodi Jezus Kristus

Začetek

Ne da bi naju prehitro sprejeli. Slišala sva, da neznane ljudi sprejemajo, zato vam midva rajši najino pismo pokaževa in prebereva, da bi naju sprejeli. K vam sva prišla, da bi se z vami pogovorila.

Pajdaš [tovariš, drugi pozvačin]:¹⁵ Želiva vam povedati, od kod sva prišla, kaj želiva in kaj se nama dogaja. Šla sva proti vaši hiši po zelenem travniku, do kolena v blatu. Hodila sva po tako globoki dolini, da nikamor nisva videla. Tam sva našla dekle, staro najmanj devetindevetdeset let, na borovem štoru in je pletla praprotno šibe. Prosila sva jo, naj nama pokaže pot iz grape. Ni nama mogla povedati z besedo, ne pokazati z roko; dvignila je peto in rekla: »Ta [?]¹⁶ bosta prav prišla.«

¹⁴ Ob veliki želji, da bi čim popolneje transkribirala besede in identificirala imena, se mi na trenutke dozdeva, da vidim in berem to, kar bi si želela.

¹⁵ V izvirnem rokopisu je pred določenimi odstavki oznaka (črka, ki je ne znam prebrati), za katero menim, da predstavlja dele govora, ki sta si ga vabovca razdelila. Anton Smodič je pri transkriptu besedila s Polenšaka te dele označil z znakom [:.

¹⁶ V oglatih pokončnih oklepajih z vprašajem so manjkajoče besede, ki jih ni bilo mogoče prebrati. V oglatih oklepajih so tudi pojasnila frazemov, za katera sem menila, da so manj razumljivi.

Prvi pozvačin: Ko je dvignila peto, se je zabliskalo in zagrmelo in zagledala sva vaš hišni prag.

Midva se tolaživa in upava, da sva prav prišla. Morala bi priti tja, kjer so trije koti, v četrtem pa stoji peč.

Drugi pozvačin: Meni se zdi, da je tu tako.

Zdaj vam poveva, od kod sva, kaj bi rada. Naju so poslali na teren naš hišni oče, mati, mlada ženih [ženin] in sneha [nevesta], da bi vas povabila na gostüvanje [svatbo]. Povabljeni ste vsi, od majhnega do velikega, vsi, ki živite v tem prelepem hramu.

Dobro veste, da človek v življenju trikrat najbolj potrebuje pomoč. Prvič, ko se rodi; nekoga mora imeti, da ga nese h krstu. Drugič, ko se ženi; imeti mora nekoga, kajti sam tega ne more narediti. Tretjič, ko umira; nekoga mora imeti, da ga spove in pokoplje, kajti sam v zemljo ne more.

Prvi pozvačin: Četudi bi si grob sam skopal in bi mu kost v zadnjico zabili, bi ga morebiti psi zvlekli v jamo, pa bi vseeno moral biti nekdo, da bi nanj vrgel zemljo.

No, naš mladi ženih in sneha, ki jima je tako lepo in imata voljo se ženiti, bosta potrebovala ljudi. Pripravila bosta hišni blagoslov ali gostüvanje. Takšno, kot je bilo nekoč v Kani Galilejski. Povedal vam bom, kako je bilo.

[Na tem mestu se pove] (prvi Evangelij svetnika Janeza o ženitvi v Kani na Galilejskem i. t. d.)

[V tistem času je bila svatba v Kani Galilejski, na kateri je bila tudi Jezusova mati. Povabljen je bil Jezus s svojimi učenci. Ko je zmanjkalo vina, reče mati Jezusu: »Nimajo vina.« Jezus ji reče: »Kaj nama je mar, ni še prišel moj čas.« Njegova mati reče strežnikom: »Karkoli vam bo rekel, storite.« Tam je stalo šest kamnitih vrčev za obred judovskega očiščevanja; vsak je imel prostornine dveh ali treh veder. Jezus jim reče: »Napolnite vrče z vodo.« Napolnili so jih do vrha. Jezus jim reče: »Zajemite zdaj in jih nesite starešini.« Nesli so. Ko je starešina poskusil vodo, spremenjeno v vino, ni vedel, od kod je, strežniki, ki so zajemali vodo, so pa vedeli. Starešina pokliče ženinovega starešino in mu reče: »Vsak človek najprej na mizo postreže dobro vino. Ko so že vinjeni, pa slabše. Ti pa si do sedaj prihranil dobro vino.« To je bil prvi čudež, ki ga je storil Jezus v Kani Galilejski, se razodel in njegovi učenci so vanj verovali.]

Tako bosta tudi naša mlada ženih in sneha vesel hišni blagoslov ali gostüvanje napravila, ki ga nista začela in končala onadva, ampak sam Bog. Na začetku sveta je ustvaril nebo in zemljo, drevje in travo, živino in

vse oblike zveri, raznovrstno sadje in nazadnje človeka. Najprej našega očeta Adama iz prsti; brez napak in brez greha. Peljal ga je v veseli raj, kjer so bile vse zveri, vso sadje. Videl je vse dobrate in rekel: »O, moj Bog, moj Stvarnik, ustvari še meni en par, po moji volji.« Bog mu je rekel: »Po tvoji volji imaš zveri in sadje.« Adam mu je rekel: »Kaj bom s temi stvarmi, če se ne morem pogovarjati. Volčico bi si izbral, pa je že oddana; lisico bi si izbral, pa je zvita; zajčico bi si izbral, pa je boječa; ježico¹⁷ bi si izbral, pa je bodeča. Kako bi jo ljubil?« Bog je rekel Adamu: »Lezi in zaspi.« Bog pride naslednjič k Adamu in razmišlja: »Če mu vzamem pri glavi, mu bo zrasla čez glavo [postala bo sitna, neznosna]. Če vzamem pri nogah, ga bo hotela imeti pod nogami [pod nadzorom].« Bog mu je vzel levo rebro, da bi ga v pravi meri ljubila; rebro je obložil z blatom, vdihnil vanj in rekel: »Vstani Eva, ti boš naša prva mati.«

Drugi pozvačin: Tako bi moralo biti. Pa se je drugače zgodilo, kot je povedal moj tovariš. Ko je Bog Adamu vzel rebro, je prišel pes in odnesel rebro. Bog je tekel za njim, pa rebra ni dobil. Psu je odtrgal del repa in iz tistega dela ustvaril žensko. Zato pa še sedaj nekatere ženske, ko so v dvomih, mahajo z besedami tako kot pes z repom. Za vaše domače ženske ne veva, kakšne so, ene takšne jezikave sva danes že našla.

Adam se prebudi, ob sebi zagleda Evo in reče: »Čast in hvala naj ti bosta, moj Bog.« Pride Bog in reče: »Dal sem ti tvoj par, pajdašico, dam ti ves paradiž in sadove. Vladaš boš raj, vendar ti prepovedujem, da z drevesa, ki raste na sredi raja, ne smeš nikoli okusiti. Vse drugo lahko, samo s tega drevesa Spoznanja ne.« Bog odide iz paradiža. Za njim pride hudič v podobi kače, spleza na drevo Spoznanja in reče: »Eva, pridi bliže.« Eva se je postavila pod krošnjo tega drevesa. Kača ji vrže z drevesa jabolko in reče: »Vzemi, Eva, jabolko, da boš vedela, kaj je dobro in kaj zlo.« Eva reče: »Ne smem, bi umrla.« Kača reče: »Ne drži, kar ti je Bog prepovedal.« Nesrečna vzame jabolko in ugrizne. Nese ga Adamu: »Adam moj, poskusi to slastno jabolko.« Adam ga vzame in reče: »Kje si ga vzela, da je tako okusno?« Eva mu odgovori: »Z drevja Spoznanja.« Adam izpljune jabolko, vendar v istem trenutku postaneta oba gola. Eva je brž začela šivati Adamu srajco iz figovih listov [?]¹⁸. Bog se vrne v raj in kliče: »Adam, kje si, zakaj se skrivaš?« On reče: »Gol sem.« Bog reče: »Adam, ukažem ti, da takoj odideš iz raja. Težko boš preživel sebe, ženo in otroke. Eva, ti pa boš morala živeti pod oblastjo

¹⁷ Jež nima ustreznice v ženskem spolu, »ježica« je izvirna oblika zapisa za samico ježa.

¹⁸ ... figovih listov s *paholko*. Neznano besedo si razlagam v povezavi s figovim listom kot pahljačo (*paholka*). Idejo za pomen besede sem našla v slovensko-nemškem slovarju jezikoslovca Antona Murka, izdanem leta 1833.

svojega moža, v bolečinah rojevati otroke in nazadnje umreti vidva ter vajini potomci.«

Prvi pozvačin: Tako nam je storila ženska. Še sedaj so takšne, ki ne poslušajo; da bi Eva vprašala Adama, če sme vzeti jabolko, bi ji prepo-vedal. Najboljše je, da ženska povpraša moškega, kaj storiti.

Naš prvi oče Adam ni zdržal brez para eno uro, niti dve ne; naš mladi ženih pa čaka na svoj par več kot dvajset let. Adamu je Bog dal samo eno zapoved, pa je ni mogel zdržati. Nam pa jih je dal deset, če želimo v nebeško kraljestvo priti. Zato si je naš mladi ženih zbral svoj par in nam priskrbel vesel hišni blagoslov ali gostüvanje.

Drugi pozvačin: Ptica celo leto govori: »Ptiček, ptiček.« Naša mlada sneha je tudi tako dolgo sladko govorila, da je pravico [ženina] dobila.

Naju so poslali naš hišni oče, mati, mladi ženih in sneha, da bi vas z dobro voljo na gostüvanje povabila. Zato vas prosiva, da se ne bi zgovarjali, da ne morete priti – kot so se nekoč oni zgovarjali. Kako, boste slišali.

(Tu Evangelij po svetem Mateju in Luki.)

Nek človek je pripravljaj večerjo za več ljudi. Ob uri je poslal hlapca, naj jim sporoči, da je vse pripravljeno. Pa so se začeli izgovarjati. Prvi je rekel: »Veš, sem kupil ...«¹⁹

[V tistem času je Jezus farizejem pravil sledečo priliko. En človek je pripravil večerjo in povabil veliko ljudi. Ob začetku večerje je poslal vabit svojega hlapca naj pridejo, ker je vse pripravljeno. Drug za drugim so se začeli izgovarjati. Prvi je rekel: »Kupil sem pristavo, moram jo iti pogledat; prosim, sprejmi moje opravičilo.« Drugi mu je rekel: »Kupil sem pet parov juncev in jih moram preizkusiti; prosim te, opraviči me.« In tretji mu je rekel: »Oženil sem se in zaradi tega ne morem priti.« Ko se je hlapec vrnil, je povedal svojemu gospodu. Ta se je zelo razjezil in rekel svojemu hlapcu: »Pojdi na ulico, na ceste mesta in od tam pripelji uboge, šepavce, slepe, slabotne.« Hlapec je rekel: »Storim, kot si zapovedal.« Gospod reče hlapcu: »Pojdi na cesto, izza plotov in jih povabi, da bo polna moja hiša. Jaz pa vam povem, da nihče od tistih mož, ki so bili povabljeni, ne bo okusil moje večerje.«]

Tako vas midva prosiva, da nimate takšnih izgovorov, kot ste jih pravkar slišali.

¹⁹ Zapisano v gotici, vendar svetopisemska prilika, kaj Jezus pripoveduje farizejem, ni zapisana v celoti, samo začetek.

Prvi pozvačin: To, kako boste šli, pa veste, kdaj in h komu. Ampak vsi ste povabljeni. Znajdite se, od malega do velikega.

Morda si mislite, da vas na gostijo vabiva, pa ne poveva, če bomo imeli kaj jesti. Nič se ne bojte, mesa vseh vrst bomo imeli zadosti. Poslali smo v devetih dneh devet mesarjev kupovat junce tja dol v beli grad. Norci so tam igrali in kartali, potem so šli kupovat junce.

Drugi pozvačin: To pa veste, da je mesarska šega po komisarski zapovedi. Zato so norci namesto junca kupili bika in niso vedeli, kako bi ga spravili domov. Bali so se, da se ne bi zgodila nesreča, kot se je naši dekli zgodilo, ko smo prašička lovili. To boste kasneje slišali, ker sva s pajdašem s tistim veliko dela imela.

Moj pajdaš se je pametno znašel; segnil je eni ženski nad koleno dve pedi en pedenj nižje popka in ji izpulil tri dlake. Spletli smo devet klaster dolgo vrv in smo ga srečno spravili domov in gnali v štalo.

Prvi pozvačin: Včasih mi kdo pravi, da sem norec, tam pa sem najpametneje razmišljal.

Naslednji dan zjutraj smo ga šli klat; teh devet mesarjev, jaz in moj pajdaš. Jaz sem ga udaril po bedru, moj pajdaš po rebbru in je padel na kosmati del. Ubili smo ga, odrli in razsekali na dva dela. Iz ene polovice [bika] smo dobili devet kadi in devet [?].²⁰

Pa še veliko manjše posode, nekaj smo napravili ajnmohca [obara], pa še bocmohca.²¹ Višek bomo obesili na štalo, kar bo naša mlada sneha jedla, ko bo mlade imela.²² Drugo polovico smo obesili na sleme, pa se je vrv strgala.

Človek res ne ve, kje ga nesreča čaka.

Tako je padla skozi osem obokov in se je na srečo na devetem ustavila. Takšen obok je bil, kot ga imate vi tu. Imenuje se pajčevina, tako vam najlažje dopovem.

Morda si vi mislite, da ne bomo imeli mesa, vendar se ne bojte, da bomo jedli samo bikovo meso. Še drugo bo, dovolj drugega mesa.

²⁰ ... devet kadi in devet prepadi. Besede *prepadi* nisem našla v zapisih/tiskih iz tistega časa in nisem uspela ugotoviti njenega pomena. Najbrž ne gre za vnos novega pomena, ampak za ustvarjanje rime. *Prepada* v slovensko-nemškem slovarju Antona Murka iz leta 1833, pomeni 'prepad, podzemlje'. Poleg besede *prepada* je izpričana tudi imenovalniška oblika *prepad*, pri kateri gre ravno tako za samostalnik ženskega spola, a nima drugečnega pomena, torej enako pomeni neko obliko brezna, globeli ... Možno je, da gre v besedilu za metonimično obliko neke posode/globine v smislu devetih [različnih] globlin.

²¹ Mislim, da gre v neznani besedi *bocmohc* za rimo z besedo *ajnmohc*.

²² V izvirniku se nahaja besedna oblika *jela* namesto *jedla*, ki s končno besedo *mela* tvori rimo. Če je bilo povedano dovolj teatralno in poudarjeno, kar velja za celotno besedilo, se je z rimo povečal učinek in zanimanje pri vabljenih. Dosledno zapisovanje odstavkov ima najbrž prav tako svoj razlog; s pravilnim poudarjanjem in premori je vabovec dosegel določen odziv vabljenecv.

Poslali smo v osmih dneh po osem mesarjev kupovat svinje v Kanižo,²³ kjer so kupili enega prašička. Bil je tako debel, da so se mastni sledovi spuščali za njim, ko so ga gnali.

Drugi pozvačin: To pa tako veste, da svinče ni bilo sloko.

Oni so ga srečno domov prignali in gnali v štalo. Jutri zjutraj ga gremo klat, teh osem mesarjev, jaz in moj pajdaš. Po vseh kotih sem pometel z metlo, moj pajdaš pa pograbljal. Prašiček pa je skočil ven izpod enega borovega lista.

Tako veste, da je skoraj povsod navada, ko se gre klat, da mora dekla svetiti. Naša dekla je tudi svetila, ko smo klali, in na srečo je stala pri vratih. Prašič je ušel iz štale, njej med noge, ji naredil veliko rano in ji pustil veliko ščetin.

Prvi pozvačin: Če ne verjamete, pojdite pogledat.

Videti je tako, kot bi imela ježa med nogami. Midva s pajdašem sva celo noč tisto zdravila in glodala. Pa nama je rekla: »Le večkrat me pridita zdraviti, zdi se mi, da mi tovrstno zdravilo pomaga.«

Drugi pozvačin: Ta prašič nam je ušel po prahi s kumino, po topolovem strnišču, jagnjedovem travniku, smrekovem vinogradu, kostanjevih gredah, mimo bezgovega vodnjaka. Naš stari oče se je razsrdil in za njim tekal. Prašič se je spotaknil v eni pravokotni pajkovi mreži, padel, stari oče pa na njega. Tako so ga ulovili, oprtali na ramo, odnesli razkačeni domov, vrgli na stolico in rekli: »Vi, mladi bedaki, ga niste mogli ujeti. Jaz, stari bedak, sem ga vsaj dobil.« Mi smo ga zaklali, razpravili in prišli do sala. Nismo našli posode zanj.

Prvi pozvačin: To tako veste, da včasih človek pove kakšno tako besedo, ki ji ne more najti posode [neprimerna beseda, ki nima učinka na poslušalca].

S pajdašem sva se dogovorila in hitro tekla pod leskov grm, našla pod njim eno kad in jo srečno prinesla domov. Salo smo notri stlačili, jo dali na okno, da bi sedlo. Priletela je ena velika ničvredna ptica, se pravi sinica, in odnesla salo.

Drugi pozvačin: Šlo je osem lovcev, jaz, moj pajdaš iskat sinico. Smo jo našli sedeti na mlečku [rastlina z lepljivim, mleku podobnim sokom]. Lovec je ustrelil, sinica je padla, mi pa nismo mogli zgruntati in se znajti, kako bi jo spravili domov.

Za peljati ni bilo, nesti pa ni bilo vredno.

Šel je mimo kočijaž s šestimi konji, njemu smo naložili sinico. Srečno jo je pripeljal domov, sinico zdaj že skubi devet dni devet bab.

²³ Kaniža, Velika Kaniža, Nagykanizsa je mesto na Madžarskem.

To pa tako veste, da bo veliko mesa in perja.

Sinico bomo razkosali, boljše kose za ajnmohc, nekaj pa na bocmohc. Kar nam bo ostalo, bomo obesili v štal, da bo naša mlada nevesta jedla, če bo mlade imela. Mi smo tudi dobili takšno črno ptico kot telico z laške Gorice.

Bila je podobna vrani, to pa tako veste, da pri nas takšne stvari ni.

Meso smo nametali v devet kadi in devet [?]²⁴ in v drugo manjšo posodo. Meso zdaj pacamo in kvasimo, da ne bo žilavo. To veste, da je vrana žilava.

Prvi pozvačin: Iz tega mesa bomo napravili vse vrste žup, kot ste že slišali. Nekaj mesa bomo obesili, da bo naša mlada nevesta jedla, ko bo mlade imela. To je najboljše za zvaro [mleko].

Mogoče si mislite: »Kot vidva govorita, da bo mesa zadosti. Kaj pa bi se zgodilo, če bi se mi tja napotili bolni?«

Drugi pozvačini: Nič se ne bojte. Mi imamo razno hrano tudi za bolne dni, kot za sodne [?] dni.

Morebiti ste slišali, da je Drava od Maribora do Ormoža pogorela. Od tam smo mi dobili pet vozov pečenic in pet vozov surovih rib. Eno ribo smo dobili pri Mariboru, tako veliko, da smo ji takoj morali odsekati glavo, drugače je ne bi mogli domov spraviti. Ker jo je zbolelo, je zamahnila z repom in pri Ormožu most podrla.

Prvi pozvačin: To pa tako veste, da od tam dalje mostu ni.

Mogoče si bo kdo zaželel medu. Imamo ga dovolj, jaz in moj pajdaš, oba sva našla čebelo, ki ji je sledilo devet volkov. Midva pa sva jo zgrabila, ji vzela med in napolnila tri žehtarje [lesene kadi, vedra (?)] in dva koša.

Drugi pozvačin: Manjše posode smetane [?] pa kisamo pri sosedu za hramom, kjer je obito z deskami.

Vse se najde, če bi bilo komu potrebno, samo malo naj na nos vleče.

Z eno besedo, jesti bo dovolj. Zdaj si pa vi mislite: »Jesti bo, od pijače pa nista še nič povedala.« Ne bojte se, piti bo zadosti, pred devetimi dnevi smo dva kupca poslali kupovat v gorice, kjer raste vino, vino kupovat. Toliko sta ga kupila, da sta komaj vsak v enem mehurju prinesla.

To bo dovolj na tešče, kaj bomo pa kasneje pili, tisto je pa še doma.

Jaz in moj pajdaš sva bila danes preden sva prišla k vam, pri našima ženihi in snehi in vino merila [?]; imamo ga dva polovnjaka [ok. 300-litrski sod]. Prvega ne manjka več kot za en ročaj motike, drugega pa precej več.

To pa tako veste, da ne bo malo vina.

²⁴ ... devet kadi in devet prepadi. Glej op. 20.

Poslali smo tudi tri voznike v Runeč.²⁵ Eden je šel s tistim sodom, ki je držal dvojno vino, in ga ni prevrnil [?].

Drugi pozvačin: To pa tako veste, da je bil velik sod.

Drugi je šel s tistim, ki je držal za en dober košel [lesen pod stiskalnice (?)].

Prvi pozvačin: To pa tako veste, kaj je velika posoda.

Tretji je šel s tistim, ki je držal za obod [?] rešeta.

Rešeto pa veste, da dosti drži.

Naš hišni oča so nama govorili: »Čujta, vidva, meni se zdi, da je to premalo vina.« Hitro sva šla in kupila od štrtjakovega²⁶ sina en sod vina.

Drugi pozvačin: Tisto vino je tako najboljše.

Jaz in moj pajdaš sva šla s šestimi konji po to vino in sva čudno težko vozila, da so se konji splašili. Bela kobila ni hotela, črna je bila kljub bičanju [?] trmasta, šutana [neumna] ni bila podkovana, modra ni bila zdrava, rdeča je bila preveč boječa, siva je bila še malo živa [živahna]. Pa tak sva ga čudno vozila [?]. Bela, tista, ki ni hotela, ko je zagledala, da jih gonjač dviguje iz konjskega dreka, se je ustrašila in dva prsta kvišku skočila. Bila je vajena [?] sedla in sva jo oba jahala, eden spredaj, drugi zadaj. Eden jo je držal za ušesa, drugi za rep. Pajdaš, ki je sedel pri repu in je kobila skočila kvišku, se je prevrnil in ji z glavo v rep ošvrknil. Še sedaj se ji pozna. Pa se je [?] zvrnila, kolesa so padla v mlako, kobile pa so pobegnile. Še zdaj jih ni našel, jih je lovil ali ne. Midva sva tisto gledala na vse načine, kako bi jih dobila ven. Pajdaš in jaz zgrabiva vsak pri enem koncu mlako in jo prisloniva na gaber. Tako sva ga [vino (?)] brez težav izvlekla, pa sva morala peljati peš po sveti, tja domov do kleti.

Pripeljeva domov, pa skozi vrata nisva mogla.

Prvi pozvačin: Veliko sva razmišljala, kako to notri spraviti.

Moj pajdaš se je pametno znašel, šel okrog kleti, našel luknjo, v katero sva postavila leste, in sva [vino] srečno notri skotalila.

Drugi pozvačin: Čeravno nama govorijo, da sva norca, sva si to pametno izmislila.

Tako imamo troje vino, tri pipe v enem sodu; z gornje bomo točili moškim, je najboljše [?]. Iz srednje bomo točili dekletom, ker je sladko, kot so sladko domišljave same [?]. Iz spodnje je za kuharice, tam je slabše, da se ne bi zmešale in ne znale skuhati.

²⁵ Runeč je kraj v ormoški občini, od Lahoncev oddaljen 2,5 kilometra.

²⁶ Štrjak je vrsta soda, ki meri 150 litrov.

Vi bi nama še lahko rekli: »Jesti in piti bo, kot pravita, pa nimate nožev in vilic.« Tega se ne bojte; nam jih že devet dni devet kovačev na zeljevem kocenu v zapečku dela. Ampak na tiste se ne zanesite, ker bi lahko zamudili. Če pa ne, pa lahko ne bi bili dokončani [?]. Najboljše, da si svoje vzamete s seboj, svoj pribor najbolj znate uporabljati.

Morda si mislite: »Nimamo denarja. Kaj bomo na gostiji?« Tega se ne bojte. Nam je [?] tri dni na peč skozi okno z vrvjo mešal, pa se vseeno na tiste ne zanesite. Svoj denar človek najbolj pozna [?]. Prinesite polne mošnje in urne pete.²⁷

Vi bi rekli: »Ja, urne pete. Moja navada pa je, ko se najem in napijem, da ležem. Tam pa ne bo postelj.«

Prvi pozvačin: Tega se ne bojte, pri nas bo postelj dovolj. Jaz in moj pajdaš, midva oba, sva ubila eno ptico kot stenico in sva jo skubila od Ljubljane do doma. No, doma [jo] že devet dni devet bab skubi.

Drugi pozvačin: To pa veste, da bomo imeli veliko perja.

Midva z mojim pajdašem sva tudi eno mlako oprala in s perjem nastlala, tam se lahko počiva, ker ne bo velike gneče notri.

No, postelj in vsega bomo imeli zadosti. Vsi ste povabljeni, koliko vas je. Če imate psa, ga vzemite s seboj, da bo odnašal kosti; mačke tudi, da bodo sklede umivale, saj naše dekle ne bodo imele časa.

To pač vas lepo prosiva, tistega [?], ki se je včeraj skotalil, doma pustite.

Prvi pozvačin: Mogoče bi mu kdo stopil na nogo, jo utrgal in bi morali iti še po zdravnika. Pa bi radi vsi bili do konca skupaj, najboljše, da ga pustite doma. Zdaj pa ne veva več; nisva šla na Dunaj, pa sva izgubila tista pisma, ki jih nisva imela. Sedaj pa, dajte roko, da bo za gvišno.

Amen.

Dan 24. marec 1836 [?].²⁸

Sledi nečitljiv in zato nepopoln (kasnejši?) pripis s svinčnikom: *»Dere človik tak daleč pride, te si eno malo [?], mija tudi ali [?] menje 24 vust.«*

Kakršno dekle si vzamem, takšna bo ljubezen:

Novo – rada gospodari; tega ne trpim.

Staro – kot bi se hudič valjal pri starih kosteh.

Rodno – napravi mi veliko skrbi.

²⁷ Veliko besed zaradi slabe vidljivosti ni mogoče prebrati. Z vabilom s Polenšaka si ne morem pomagati, ker tam tega besedila ni.

²⁸ Nisem prepričana, ali je zapisan mesec marec, ki ni bil namenjen za poroke (v poročnih knjigah je najpogostejši februar, pa tudi meseci januar, junij, oktober in maj). S pomočjo stoletnega koledarja sem izračunala, da gre za sredo. Letnica bi lahko bila tudi 1806.

Nerodno – moje pleme ostane prazno [v zakonu ne bo otrok].

Bogato – nenehno govori o svojem denarju.

Siromašno – tista me ne bo nahranila.

Neverno [premalo ljubečo] – moram jo večkrat bíti.

Me srčno ljubi – nenehno mi visi za vratom, da je ne morem poslušati.

Lepo – drugi moški mi jo zapeljujejo.

Grdo – jo lahko sovražim.

Veliko govori – preveč žlobudranja ne morem poslušati.

Skopo [?] – pusti me od lakote crkavati, pozimi se moram greti pri mrzli peči.

8 Kdaj je bik kričal, da ga je ves svet slišal? V Noetovi barki.

7 Katera črka je v abecedi na sredi? Med tistimi črkami a, b, in c je b na sredini.

3 Kje so Jezusa prvič zvezali? Na popku, tako kot tebe.

26 Skozi kaj si danes najprej pogledal? Skozi zenice.

6 Kaj je večje od Boga? Tista luknja, skozi katero je šel v nebesa.

1 Koliko funtov ima mesec? Enega, ko ima ... [?].

4 Kateri kralj nima kraljestva? Tisti, ki je na [igralni] karti.

2 Na kaj se obešajo tatovi? Za grlo.

20 Kam je šel Adam, star dvanajst let? V trinajsto leto.

9 Kakšen je bil najprej plug? Nov.

5 Kaj ima šest nog, pa le po glavi hodi? Uš.

10 Kaj je to ena stvar, ki je vedno sita, pa nikdar ne jé? Sito.

18 Kje je bil Bog, ko ni bil ne na zemlji in ne v nebesih? Na sv. križu je visel.

15 Ko greš k svetemu Tomažu²⁹ v cerkev skozi glavna vrata, kaj je na pravi roki [desni strani]? Pet prstov.

19 Kaj je čez sveto besedo? Tisti ... [?].³⁰

11 Kje je sredina sveta? Prav tu; kdor ne verjame, naj gre merit.

21 Česa je v vodi več, rib ali kamenja? Rib je več v vodi nad ... [?].

30 Kateri dan je v letu najbolj vroč? Fašenk; zjutraj začnejo huncvoti cveteti, zvečer pa že na tla padajo.³¹

²⁹ Sveti Tomaž je potrditelj, da gre za Lahonce, od koder je bila najbrž nevesta *Ursula*.

³⁰ Lahko bi šlo za vprašanje: *Kaj je čez Božjo besedo? Trak (v mašnih knjigah)*. Za pomoč se zahvaljujem Saši Babič.

³¹ So kot *huncvoti* v pomenu malopridnežev mišljeni pustni liki, ki hodijo čez cel dan, pobirajo darove od hiše do hiše in so zaradi prekomerne količine alkohola, ki ga pijejo pri hišah, zvečer do onemoglosti pijani? Ali pa je *huncvot* (vrsta rože, cinija) v pomenu papirnatega okrasja, ki ga pustni liki nosijo na sebi in je zvečer že popolnoma raztrgano in uničeno? Seveda vse ob moji predpostavki, da *fašenk* pomeni enega izmed pustnih likov; v vprašalnem delu *fašenk* namreč pomeni praznični dan.

25 *Kdo je kričal, da ga je ves svet slišal? Osel v barki.*
12 *Česa Bog ne more napraviti? Iz kurve dekliča [mladenke].*
13 *Kaj je to: oče spi, sin ... [?]? Vino, trs pa ... [?].*
14 *Kaj imaš ti, pa drugi ... [?]³² Ime.*

Abc resnice o življenju

Adolf knjiga³³ pove, kakšni so ljudje.
Bik služi denar, pa vendarle mora slamo jesti.
Cel teden ima šest dni.
Drva se ne jedo, temveč kruh.
Enkrat mora vsak umreti.
Fašenk je vsako leto v torek.
Grüška, ko je zrela, pade z drevesa.
Huncvot [ničvrednež] je tisti, ki druge huncvotari.
Igerc [ljudski godec, muzikant]³⁴ dobro voljo dela.
J ... [?] zverjad.
Kurva se ne sme poročiti z vencem.
Lahko je poditi tistega, ki sam beži.
Mož ima sivo brado, če je ne brije.
Noč je vselej, ko premine dan.
Ogenj speče, če ga primeš.
Prdec je smešen, pezdec [pizdun, bojazljivec, ničvrednež] pa grešen.
[?] se držijo štirikrat v enem tednu.
Rit je zadaj, to vsak vidi.
Seme kakršno seješ, takšen sad ti zraste.
Tam, kjer je veliko bab, je kilavo dete.
Uržoh [vzrok] mora biti, da se ve, zakaj se kregamo in jezimo.
V ... [?].
W [?]³⁵ gre po svetu tako kot ciganica.
Z ... [?].

³² *Kaj je to, vsi ljudje ga govorijo, samo jaz ne?*

³³ Ne vem, za kakšno knjigo gre.

³⁴ 'Igerci nam čmigajo' ... ali pesem 'Gostuvanjski igerci' ali 'Igerc v' bas' ali 'Popotni igerci' (Dajnko, 1827: 44, 46, 108–109). Besedo *igerc* v pomenu muzikanta najdemo že v starejših Volkmerjevih pesmih.

³⁵ *Wagabung*, klatež, potepuh? Za pomoč se zahvaljujem Saši Babič.

Kaj vemo o *Ženitovanjskem vabilu iz Lahoncev* in česa ne

Rokopis je z roko napisano besedilo, ki ga opredeljujejo naslednje značilnosti. Rokopis nastaja naključno, izjemoma v rednih presledkih. Njegovi zapisovalci znajo ne le brati, temveč tudi pisati; s svojim zapisom se ne trudijo zavestno za vstop v besedno umetnost, čeprav pogosto njihova dejavnost daje tak vtis. Zapisovalce rokopisa k slovstvenemu oblikovanju sili namen uporabe besedila, npr. življenjski in letni ritem s prazniki ali posebni dogodki. Rokopisni izdelki so unikatni, zato izgubljenih ni mogoče enakovredno obnoviti, namenjeni pa so točno določenemu sprejemalcu. V uporabi jezika je mogoče nihanje med govorjenim in sočasnim knjižnim jezikom. V zgradbi rokopisnega besedila so pogosti stereotipni začetki in sklepni deli. Po načinu nastajanja gre za prepisovanje, zapisovanje, prevajanje, prirejanje, sestavljanje in pisanje (Stanonik, 2011: 12–17). Pri vabljenju na poroke se mi zdi vredno poudariti še odnos med piscem in bralcem/govorcem, ker ni nujno, da gre za isto osebo.

Letnica *Ženitovanjskega vabila iz Lahoncev* je zagotovo pomenljiva, naj bo 1806 ali 1836. Pri tem se mi porajata vsaj dve vprašanji. Prvič: Je to leto poroke mladoporočencev ali letnica nastanka vabila? Glede na isto črnilo celotnega besedila bi lahko zapisovalec že vnaprej vedel, za koga prepisuje obrazec, zato je pripisal tako imeni mladoporočencev kot leto poroke. Vendar se bolj nagibam k temu, da gre za datum nastanka prepisa. Produkcija posvetnih besedil v prvi polovici 19. stoletja je bila tako redka in dragocena, da jo je bilo vredno ovekovečiti z datumom. Dalje: Če drži letnica zapisa 1836, zakaj je besedilo pisano v bohoričici? Leta 1824 se na vzhodnem Štajerskem tudi v posvetnih (ne samo v cerkvenih) besedilih uveljavi dajnčica. Njen predlagatelj Peter Dajnko³⁶ (1787–1787) jo je učil v krajih po Slovenskih goricah, kjer je služboval. Med letoma 1816 in 1831 je bil duhovnik v radgonski mestni fari, od leta 1831 pa župnik in dekan pri Veliki Nedelji. Dajnčica se je uporabljala med letoma 1824 in 1838, do leta 1837 jo je podpirala tudi sekovska/graška škofija (Pšajd, 2023: 21–63). Zdi se, da se dajnčica v tem delu Slovenskih gor, kljub bližini Velike Nedelje, kjer je Dajnko služboval, med pišočim prebivalstvom ni uveljavila. Če sprejmemo za letnico nastanka 1836, vse kaže, da se avtor ni izobrazil v dajnčici, ampak v starejši bohoričici. Ali pa je bilo besedilo vendarle zapisano leta 1806, ko dajnčice še ni bilo?

Če drži, da so si morali vabovci sami priskrbeti ženitovanjski obrazec, enako kot ostale rekvizite (Baš, 1967: 121–142), so si ga pozvačini med sabo posojali. Obravnavani zvezek je tako z izposojanjem iz Prlekije prešel na prekmursko stran. V družini Rozike Erjavec iz Lipovcev, ki je rokopis prodala muzeju, je bil menda njen mož med letoma 1950 in 1980 dvakrat pozvačin, prav tako pa tudi ostali sorodniki.³⁷ Na kulturno

³⁶ Dajnko se je rodil v Črešnjevcih pri Gornji Radgoni, umrl pa je v Veliki Nedelji pri Ormožu.

³⁷ Darinka Gomboc, hči Rozike Erjavec, stara okoli 70 let. Živi v Beltincih in se česa drugega v zvezi z rokopisom ne spominja (telefonski pogovor, junij 2024).

povezanost štajerskega in prekmurskega brega Mure v začetku 19. stoletja in možnost posojanja tiskanih in rokopisnih vabovskih besedil kaže pesem Štefana Modrinjaka *Od pet pijanih bab*, ki je nastala pred letom 1807 v štajerskem delu Pomurja, natisnjena pa je bila v *Starišinstvu i zvačinstvu* leta 1807 v Šopronu (Novak, 1960: 169–174). Sorodstvene stike med obema stranema Mure prepoznamo tudi v ženitovanjski pesmi, ki se jo je pevka iz Borecev naučila v tridesetih letih 20. stoletja – pesem sporoča, da je šel prleški *pozafčín* vabit na poroko na prekmursko stran.³⁸

Kot rečeno, pri koncu *Ženitovanjskega vabila iz Lahoncev* je ob nevestinem imenu naveden kraj *Lehnperk*. Vas Lahonci je imela več poimenovanj: *Lechendorfferperg* v najstarejših virih pred letom 1500; *Lahuneze* po jožefinskem vojaškem zemljevidu med letoma 1784–1785; *Lachenberg*, *Lachonetz* v franciscejskem katastru 1824 – del kraja se *Lachonetz* imenuje še okoli leta 1910; *Lachonetz*, *Lahonec* v tretji vojaški avstro-ogrski izmeri, 1869–1887 (Blaznik, 1889).³⁹ Imeni *Lehnperk* in *Lachendorf* iz *Poročne knjige* župnije Sv. Tomaž pri Ormožu iz leta 1826 kažeta na mešanico zgoraj predstavljenih imen, zato lahko sklenemo, da gre za Lahonce. V tem raztresenem naselju, ki je spadalo k župniji Sv. Tomaž, so ljudje živeli skromno. Dostop v vas je bil do tridesetih let 20. stoletja mogoč pretežno peš, bil je namreč le deloma prevozen. Prebivalstvo je trgovalo s sadjem, perutnino in vinom. Vas je premogla mlin (B. n. a., 1937: 517).

Ker sta besedili s Polenšaka in iz Lahoncev zelo dolgi, slednje obsega 18 strani, se postavlja vprašanje, ali so ju vabovci znali na pamet ali so ju brali. Glede na nizko pismenost v prvi polovici 19. stoletja dvomim, da so besedili brali. Sta si vabovca obširno vsebino razdelila in povedala vsak polovico? To drži, saj je v *Ženitovanjskem vabilu iz Lahoncev* na začetku posameznih odstavkov pripisano *Drugi*, kar nakazuje, da vsak pove svoj del. A kdo ju je učil, če nista znala brati? Tisti, ki je besedilo prepisal? Ali pa sta si besedilo zapomnila iz izvajanja starejših vabovcev? Za drugo polovico 19. stoletja je zapisano, da imata besedilo »črno na belem napisano in eden bere« (Karba, 1882). Če pa je bil eden izmed moških že večkrat *pozafčín*, besedilo »brbota na pamet« (prav tam). Za prekmurske pozvačine iz prve polovice 20. stoletja vemo, da so se tiskanega ali rokopisnega besedila naučili na pamet, vendar je bilo veliko krajše – obsegalo je 2–3 strani (Baš, 1967: 121–142). To velja tudi za Prlekijo, če izhajamo

³⁸ »Ženil se bo Jurkof Franček tja na Prekmursko, / vabiti pride Štraklof Joško s svojo palico. / K palici srebrni zvonček milo cinketa, / Bog naj živi domačijo Štajer, Prekmursko. / Danes vabim za sosedo, drugič pa za sé, / kvišku prekmurske vasice, fse za mano gre. / Bistra Mura naj nas veže, brate in sestre, / brat naj bratu rad ustreže, da mu f svate gre!« (Dravec, 1981: 277). Mimogrede, njena vsebina asociira na narodnobuditeljske ideje združevanja prekmurskega in vzhodnoštajerskega prebivalstva v drugi polovici 19. stoletja, zato bi lahko bila pesem iz tega obdobja.

³⁹ Arcanum Maps, <https://maps.arcanum.com/en/synchron/cadastral/?bbox=1793157.346988053%2C5858073.602924032%2C1795426.571265269%2C5859719.387689298&map-list=1&layers=3%2C4&right-layers=here-aerial> (10. 7. 2024). Matricula Online, <https://data.matricula-online.eu/sl/slovenia/maribor/sv-tomaz-pri-ormozu/> (25. 6. 2024). Seznam krajevnih imen na Spodnjem Štajerskem, <https://www.sistory.si/cdn/publikacije/36001-37000/36056/Stajerska-1910.html> (10. 7. 2024).

iz povesti *Juškovno gostüvanje*, ki jo je leta 1907 ali 1908 zapisal Peter Skuhala.⁴⁰ V povesti podrobno opiše nošo in rekvizite vabljenja, ne omeni pa papirja z besedilom. Poudari glasnost *pozavščinov, pajdašov*, ki sta vabila na pamet, brez papirja: »*poslušajte ali, kaj mija z gospodon pajdašon se napamet znoma!*«

Za vabovce zgodnjega 19. stoletja je bila zaradi nizke pismenosti pomembna zmožnost pomnjenja (prim. Goody, 1993),⁴¹ a naučenim besedilom so tudi kaj dodali ali zaradi pozabe izpustili, pri čemer so v ospredje prihajale uprizoritvene in improvizacijske zmožnosti posameznikov.⁴² Če za primerjavo vzamemo pesmi, so se jih ob raznih priložnostih učili s poslušanjem drugih:

Peti sem se naučila med delom, z materjo sva sedeli v vinogradu in peli.
Ko je pasel brat, sem šla k njemu in sva tam pela. Glasno se je pelo ob
prvi kopi v vinogradu, kosci na travniku so peli. Vam rečem, da ni bilo
lepšega, ko so moški na travnikih peli. Rada sem pela ljubezenske pesmi.
Čeprav utrujeni, smo peli, ko smo šli z dela domov, povsod si slišal pesem.⁴³

Obstajale so tudi t. i. *zovčinske pesmi*, kakršno je leta 1845 zapisal Davorin Trstenjak: »Mo meli gostovanje / v hiži na polici, / noter v herganjici / smo bujli enega vola / kak naj vekšiga mola.« Trstenjak *zovčine* imenuje »šaljivce, ki znajo povedati, kakšne dobrote čakajo svate« (po Kuret, 1992: 139). Bili so torej spretni z besedami. Ker pa v *Ženitovanjskem vabilu iz Lahoncev* izrecno piše, da *pajdaša* besedilo *prebereta*, se nagibam k interpretaciji, da sta brala.

Zmožnost pomnjenja so v 19. stoletju gojili tudi bogoslovci, ki so znali tudi čez petsto pesmi (Smej, 1992: 194). Leta 1771 je evangeličanski duhovnik v predgovoru k *Nouvemu zakonu* zapisal:

Zato uživaj ta božji dar [prevod svetega pisma v prekmurščino] s pomočjo
Svetega duha, verni kristjan, uživaj ga za pravo zveličanje svoje duše.
Za svojo korist beri izdane knjižice. Če pa ne znaš brati, jih pazljivo,
pobožno in neprestano poslušaj, ko se berejo, in ohrani v srcu to, kar
razumeš v njih. (Küzmič, 2008: 54)

Za vabilo s Polenšaka Smodič ni ugotovil, kdo ga je zapisal, je pa menil, da gre za prepis (Smodič, 1960: 175–186). Čeprav so bili izobraženi duhovniki jedro intelektualnega

⁴⁰ Rokopis hrani UKM v Rokopisni zbirki pod številko Ms 30/II–2. Skuhala je bil duhovnik nemškega viteškega reda in župnik pri Veliki Nedelji. Zapisoval je ljudske pesmi, različne šege in povesti iz Prlekije, natančneje iz Veržeja, Kapele, Cvena in z Murskega polja.

⁴¹ Mnoga besedila so najprej govorili ali peli, šele kasneje so jih zapisali (Novak, 1976: 30).

⁴² Za pomoč pri razvijanju misli se zahvaljujem Mariji Makarovič (telefonski pogovor, 1. 7. 2024).

⁴³ Kristina Čagran, rojena 1923, Ženik, 20. 5. 2003, AV 18–19. Hrani: PMMS.

dogajanja, zaradi zabavljajske vsebine verjetno niso bili prepisovalci. Ne izključujem možnosti, da se v tej vlogi ne bi mogel znajti kakšen neposvečeni študent bogoslovja. To možnost je ponudil Vilko Novak, ko je za prekmursko knjižico napisal, da je bil prireditelj ali prevajalec dovolj jezikovno in pesniško izobražen. To je bil lahko le bukovnik, učitelj ali organist, eden tistih, ki je sicer sestavljal rokopisne pesmarice cerkvenih in posvetnih pesmi (Novak, 1960: 170). Na drugem mestu pozornost usmeri v učitelje in cerkvene organiste, ki so potujoče rokopise prepisovali in jih včasih dopolnjevali (Novak, 1976: 39). Bukovnik je bil nešolan, književno udejstvujoč se človek, besednik na porokah in pogrebi, ki je negoval govorjeno in pisano besedo. Ti samouki so bili znani na Koroškem, vendar tudi na Štajerskem; v okolici Ptuja so pisale tudi ženske (Kotnik, 1952: 86). Za Mirana Puconjo⁴⁴ so bile pismene osebe tistega časa učitelji, premožni kmetje ali njihovi šolani sinovi. Prepisovalec bi lahko bil tudi obrtnik, trgovec ali študent. Naj omenim Božidarja Flegeriča⁴⁵ (1841–1907) – za potrebe domačega okolja je poleg domoljubnih pesmi zlagal različne prigodnice za rojstne dneve, godove, nove maše, žegnanja in razne obletnice (Baukart, 1966: 131–132).

Ženitovanjski nagovor ima številne elemente bogoslužja. Tudi humorna vprašanja na koncu besedila se navezujejo na *Sveto pismo*. Fabule in uganke bi lahko izražale ambicije izobraženega duhovnika, ki skozi razsvetljske ideje vzgaja rajo. Zaznamo lahko vpliv tiskanih ugank,⁴⁶ čeprav so se podobne uganke, pregovori in drugi folklorni obrazci ustno prenašali v poročnih šegah severovzhodnega dela Slovenije. V prvi polovici 20. stoletja je moral pozvačin v bogojinski in turniški župniji, preden so mu dovolili vstop v hišo, odgovoriti na katekizemska vprašanja. Zaradi težavnosti ali slabega poznavanja »verske tematike« si je vstop v hišo izsilil na drug način, npr. s spustom živine iz hleva (Baš, 1967: 121–142). Podobno beremo v nadaljevanju, v opisu *pozafčina* Borka iz Vodrancev, ki je pomagal starešini z odgovori na vprašanja pri šrangli.

Vpliv kajkavščine v *Ženitovanjskem vabilu iz Lahoncev* je zelo majhen.⁴⁷ Ta bi lahko bil močnejši, saj so Lahonci blizu Središča, kjer pa je bil vpliv precejšen (Rigler, 1968: 661–681). Na mestu je zato vprašanje, ali je besedilo nastalo v Lahoncih. Od tam naj bi bila mladoporočenca, ne pa nujno avtor ženitovanjskega vabila. Kajkavščina ni imela enakega vpliva povsod na vzhodnem Štajerskem (Rigler, 1968: 661–681). Prav tako leta 1836 kajkavščina ni imela več takšnega vpliva kot ob koncu 18. stoletja.⁴⁸ Naj pa omenimo vsaj dve uporabljeni kajkavski besedi: *hišni/hižni zakon* (Novak, 1976: 59) in *kakti* (Zorko, 2009: 222).

⁴⁴ Etnolog, slavist, filozof in kmet s Cvena ter dober poznavalec vzhodne Štajerske (osebni pogovor, 2. 7. 2024).

⁴⁵ Flegerič se je rodil v Vodrancih, umrl pa je na Kogu.

⁴⁶ Varianto uganke št. 15, ki govori o prstih na roki, je leta 1824 objavil Peter Dajnko v *Učbeniku slovenskega jezika* (Stanonik, 2024: 212).

⁴⁷ Za prihodnje analize bi moral besedilo pregledati jezikoslovec.

⁴⁸ Za sugestijo se zahvaljujem literarnemu zgodovinarju Franciju Justu.

Zakaj se *pozafčinski* govori v pisni obliki niso ohranili v večjem številu, niti v obredju vabljenja na poroko niti v spominu prebivalstva vsaj tako dolgo kot v Prekmurju, kjer je *zvačinsko* besedilo še danes sestavni del vabljenja? Matija Murko je v *Naukih za Slovence* pozival k zbiranju starejših gradiv, zlasti s poudarkom na rokopisni dediščini: »Naj se posebno iščejo pisane knjižice, ki se še med ljudstvom hranijo, tudi stare listine, oporoke in pisma, seveda tudi stare knjige [...]« (Murko, 1896: 132–137). Se je slovenskogoriškim duhovnikom, ki so skrbeli tudi za zbiranje t. i. ljudskega blaga, tovrstna zabavljiva vsebina zdela preveč posvetna in premalo narodnostna? Ženitovanjski obrazci med vrsticami namigujejo na spolnost, kar bi lahko bil vzrok, da so bili zbiralci previdni. Po drugi strani pa je bilo tovrstno besedilo vendarle namenjeno preprostemu izobraževanju in nauku o morali (Nečak Lük, 1996: 121). Mogoče pa *pozafčini* niso bili več dovzetni za dolge, gostobesedne oblike?

Posvetno slovstvo iz prve polovice 19. stoletja kot morebitni vir za *Ženitovanjsko vabilo iz Lahoncev*

Rokopisi so imeli pomembno vlogo tudi v času tiskanja slovenskih knjig. Tiski iz razlogov, kot so dostopnost, cena in nepismenost, niso dosegli celotnega podeželskega prebivalstva, zato so ljudski ustvarjalci in pisci v svežnje prepisovali krajše ali daljše pesmi, molitve in ostala besedila, za katera so želeli, da se ne pozabijo oziroma da se širijo v domačem okolju. Rokopisi tudi niso bili podvrženi državni cenzuri, kot so bili prenekateri tiski. Hkrati uradne ustanove rokopisov nikoli niso dale natisniti – npr. zaradi nesprejemljivosti slovenskega jezika ali/in vsebine (Dončec, 2024: 274, 277, 296).

Za primerjavo in iskanje podobnosti z lahonskim rokopisom sem pregledala naslednje knjižice tiskanega posvetnega slovstva, ki bi po letnici izdaje lahko vplivale na vsebino *Ženitovanjskega vabila*: Peter Dajnko, *Posvetnih pesmi med slovenskim narodom na Štajarskem*, 1827; Matija Ahacel, *Pesme po Koriškem ino Štajarskim znane*, 1833; posvetne pesmi Leopolda Volkmerja (Anton Murko, *Leopolda Volkmera Fabule ino pesmi*, 1836);⁴⁹ posvetne pesmi Štefana Modrinjaka.

Ženitovanjsko vabilo iz Lahoncev vključuje snov iz kmečkega okolja, omenja domačo pokrajino (Drava, Ormož, Maribor, Sv. Tomaž, Runeč) in spomni na komične podobe vsakdanjega kmečkega dela. Slogovno preprosto besedilo je tekoče, s poskusi rimanja, kot je npr.: »pa sva morala peljati peš po sveti, tja domov do kleti« (prim. Potrata, 1994: 103). Mešata se svetopisemska morala in vzgoja v razsvetljenskem duhu. Zaradi naštetega bi glede na mojo primerjavo z zgoraj navedenimi deli najbolj ustrezala primerjava s pisanjem narodnega buditelja in pesnika Štefana Modrinjaka (1774–1827).

⁴⁹ Dajnko in Ahacel sta priredila nekaj starejših Volkmerjevih pesmi (Potrata, 1994: 27), tudi z »zakonsko vsebino«, npr. 'Žena ali možja pokorščina', 'Zakon ali čudovita glihinga' (prav tam: 151, 202).

Morebitna vpletenost Štefana Modrinjaka

Čas in prostor rokopisa sovpadata z delovanjem in ustvarjanjem Modrinjaka. Rodil se je v Središču ob Dravi in kot župnik deloval v Miklavžu pri Ormožu ter med letoma 1814 in 1827 pri Sv. Tomažu, ko velja, da je imel najuspešnejše pesniško obdobje. Kraja Lahonci in Sv. Tomaž sta med sabo oddaljena eno uro hoje. Modrinjak je bil duhovnik kmečkega porekla, pisal je v pokrajinskem, lokalnem narečju (Vodopivec, 1996: 66). Kot župnik in domačin je poznal lokalne šege podeželja, prilike iz *Svetega pisma*, opravljal pa je tudi poročno cerkveno obredje. Po svojih nazorih je bil kmečki demokrat protifevdalne miselnosti, v verskem pogledu pa dokaj jožefinsko usmerjen racionalist (Kotnik, 1956: 203) in versko strpen humanist (Kotnik, Pogačnik, 1974: 10). Ker je bil osebnostno notranje razklan, nesrečen in zagrenjen (prav tam: 6), je skozi svoje pesmi izražal razkol med življenjem in duhovniškim stanom (prav tam: 7).⁵⁰

Primerjalno so zanimive Modrinjakove pesmi, imenovane »popevke«, ki so opevale bivanjske razmere domačega okolja in so zaradi svoje življenjske radosti in preprostosti zgodaj prišle med ljudske, ki so bile v rabi. Takšna je 'Popevka od pet pijanih bab',⁵¹ ki je bila že leta 1807 prvič natisnjena v prekmurski knjižici *Starišinstvo in zvačinstvo*. Zaradi omejitve na ustno in rokopisno širjenje vsebin, je Modrinjak v preprostem okolju pisal vsečne, neizbirčno zbadljivo-šaljive rime iz prigod siromašnega vsakdana (Kotnik, Pogačnik, 1974: 10–13). Tako v njegovih pesmih najdemo naslednje besede: *prдне* v pesmi 'Mož toži prijateli svojo ženo', *ceckov* (prsi) v 'Popevka fašenska za deklina', *kurvarija* v 'Žena toži prijateljici svega moža' in *kurveši* v 'Prepir med starim možem in mlado ženo'. V lahonskem rokopisu so uporabljene enake besede: *kurva*, *prdec*, *rit* in *vrit* (v rit). V obeh korpusih so enake še naslednje besede: *cajt*, *istina*, *jager*, *kakti*, *reč*, *šteti*, *štimiti*, *vtič*, (z)vračiti, *žmetno* (Zorko, 2009: 222). Resda Modrinjak v svojih pesmih neposredno ne opisuje vabljenja na poroko, opisuje pa zakonski stan. V 'Popevki fašenski za deklina' nagovarja dekle, godno za možitev, naj se le poroči v (pred)pustnem času, dokler je mlada in lepa, in naj zaradi svoje prevzetnosti ne zavrne morebitnega snubca (*vuglednika*). V 'Tožni pesmi ene deklina' ženska tarna, ker je samska in neporočena. V 'Razgovoru med starim možem ino med Nežikoj' slednja prosi starejšega moža (*vuglednika*⁵²), naj ji pravočasno poišče moža. Po vsebini pesmi je bil Modrinjak blizu miselnosti podeželskega človeka, ki so ga naslavljali tudi vabovci. V pesmih »iz okolja« (Kotnik, Pogačnik, 1974) nekajkrat postane celo opolzec, očitno dovolj dobro poznavajoč vsakdanje zakonske in spolne navade Slovenskih goric v prvi polovici 19. stoletja.

⁵⁰ Povzeto po literarnem zgodovinarju Linu Legišu (1908–1980).

⁵¹ Še danes jo imajo v svojem repertoarju Ljudski pevci Zveze Slovencev Gornji Senik v Porabju. Slišite jo lahko na njihovi zgoščenki *Že spunjeno* (2006), ki je nastala pod strokovnim vodstvom Tomaža Raucha.

⁵² Čeprav gre za isto besedo, ima v Modrinjakovih pesmih dvojni pomen.

Z vsebino *Ženitovanjskega vabila iz Lahoncev* bi Štefan Modrinjak lahko izrazil svojo nepotešeno željo po (spolni) svobodi ali celo *hižnemu zakonu* (zakonski zvezi), saj ga je duhovni poklic zavezoval k celibatu. Vendar se moram ob umanjkanju konkretnih zgodovinskih virov distancirati od pripisovanja avtorstva Modrinjaku. Če bi bil Modrinjak avtor, bi bilo besedilo pisano z močnejšim vplivom kajkavščine. Zato se zdi, da je prepis vabila vendarle nastal leta 1836, torej po Modrinjakovi smrti (1827) in po koncu vpliva kajkavščine v posvetnih besedilih.

Primerjava rokopisnih in tiskanih vabil na svatbo

Rokopisi so vztrajali kljub prisotnosti tiskanih vabil, ki so bila pogosto osnova prepisov. Najstarejše tiskano vabilo na poroko v Prekmurju je iz leta 1807, ponatisnjeno pa je bilo v letih 1852, 1898, 1909 in 1929. Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota hrani tri rokopise: 1) brez letnice (zaradi uporabe gajice predvidevam, da gre za prepis po letu 1930);⁵³ 2) 1905, pisan v prekmurščini;⁵⁴ 3) 1902, pisan v prekmurščini.⁵⁵ Več rokopisov/prepisov je v lasti zasebnikov – vem za rokopis iz Filovcev,⁵⁶ rokopis z naslovom *Sztarsinsztvo*⁵⁷ pa hrani Slovenski etnografski muzej. Rokopisi in tiski iz Prekmurja so pogostejše namenjeni instituciji starešinstva (npr. v rokopisu iz Črenšovcev s konca 19. stoletja⁵⁸), medtem ko so slovenskogoriški pogostejše namenjeni instituciji vabovca. Besedilom iz Črenšovcev in Lahoncev so skupni številni elementi: prilika o svatbi v Kani Galilejski; sinica, ki jo skubijo za perje; dogodivščina s salom, ki se ujame v pajčevino; Bog blagoslavlja dotični zakon; ribe iz Mure; svatje naj pridejo s polnimi denarnicami in poskočnimi nogami. V Porabju so za vabljenje uporabljali prepise iz tiska *Starišinstvo in zvačinstvo*. Porabski rokopisi niso ohranjeni, besedila pa še danes uporabljajo *zvači* pri borovem gostüvanju.⁵⁹

Rokopis iz Lahoncev poleg podobnosti z rokopisom iz Črenšovcev vsebuje številne podobnosti z medžimurskim tiskom iz leta 1921, ki ga je napisal Vinko Žganec, z naslovom *Pozovič, starešinstvo ili kapitanstvo*, saj vsebuje: pojasnilo od koga sta *pozoviča* poslana; ni izgovorov za prihod na svatbo; dogodivščine z mesom različnim vrst živali in salom, ki se je ujela v pajčevino; skubljenje sinice za perje; dogodivščine z vinom. V medžimurskem vabilu ni svetopisemskih prilik o bogatašu, ki je svoje prijatelje povabil na gostijo, in o nastanku Adama in Eve ter njunem izgonu iz raja;

⁵³ Evid. št. Ro 141.

⁵⁴ Evid. št. Ro 142.

⁵⁵ Evid. št. Ro 144.

⁵⁶ Za informacijo se zahvaljujem Branku Kermanu, direktorju PMMS.

⁵⁷ Inv. št. HA 34.

⁵⁸ PMMS, inv. št. EV252/2022.

⁵⁹ Informacijo je posredovala etnologinja Marija Kozar Mukič.

prav tako ni nauka o pomenu trikratne pomoči v človekovem življenju. V njem so nekateri drugi elementi.

Največja je podobnost med rokopisoma iz Polenšaka in Lahoncev, med katerima je večina elementov enakih. V govoru s Polenšaka ni naslednjih elementov iz Lahoncev: poudarka, naj pridejo vsi, ki živijo v hiši, še pes, če ga imajo; dela o tem, da bo poleg pijače in jedače dovolj postelj za vse, postlanih s perjem za utrujene, prinesiti pa morajo s seboj polne denarnice in poskočne noge; potrditve prihoda s stiskom rok. Manjkajo tudi humorni opisi dekleta/zakonske žene, svetopisemska vprašanja in življenjske resnice, ker se rokopis prej konča.⁶⁰ Oba zapisa sta v bohoričici in med njima so manjše jezikovne razlike: *einmohc* – *ainmohte*,⁶¹ Drava – Mura, Maribor, Ormož – Radgona, Razkrižje, se meni vidi – se meni zdi, nič ne povedala – nič ne pravla, Runeč – Brebrovnik itn.

Tudi zapis Josipa Karbe iz leta 1876 je precej podoben *Ženitovanjskemu vabilu iz Lahoncev*: pozvačina povesta namen svojega prihoda in upata, da sta prišla v pravo hišo; evangelijska zgodba o svatbi v Kani Galilejski; poudarita, da bo na gostiji dovolj jesti s šaljivim opisom, da jim je prašič, ko so ga lovili, ušel, salo so obesili in slanina se je ustavila v pajčevini; sinica je odnesla salo; kljub petku imata pripravljeno za svate hrano, ribe, ulovljene v Muri; za vse bo dovolj jedilnega pribora; s seboj naj svatje vzamejo denarnico in poskočne noge; vsak človek v svojem življenju trikrat najbolj potrebuje pomoč oziroma sočloveka. Karba natančno opiše vrsto rib (krape za može, ščuke za žene, *menkavci* za neporočena dekleta); vabovca povesta točen dan poroke (nedelja) in kraj (cerkev in dom mladoporočencev Krapje in Babinci).

Za primerjavo lahonskega vabila moramo upoštevati še pesem 'Vabilo na svatovščino' iz Ormoža, ki jo sestavljajo trije deli, tj. *pričetek*, *pozivanje* in *konec*, iz leta 1835, kar časovno sovпада z nastankom obravnavanega rokopisa. 'Vabilo na svatovščino' je pod vplivom kajkavščine in madžarskega črkopisa zapisal Albert O. Žižek. Kot 'Vabilo na svatovščino' je objavljena v *Slovenskih narodnih pesmih* (Štrekelj, 1980 [1895–1898]: 237–238). Zdi se, da gre za predelavo in krajšanje starejšega vabila z območja Lahoncev in Polenšaka. Enako besedilo, z interventno redakcijo Franceta Marolta, najdemo v Štrekljevi zapuščini na Glasbenonarodopisnem inštitutu (GNI) ZRC SAZU.⁶² Maroltu je pesem povedal neki uradnik Novak v Ljubljani. Tudi v povesti *Juškovo gostüvanje* iz začetka 20. stoletja je viden ostanek lahonskega besedila. Okrnjeno besedilo vabljenja iz leta 1935, *Prleška gostija* (Klemenčič, 1935), je zelo podobno vabilu iz *Juškovega gostüvanja*.

⁶⁰ Ker Smodič (1960: 185) tega ne pojasni, domnevam, da se strani niso ohranile.

⁶¹ Prve so besede iz lahonskega besedila, druge iz besedila s Polenšaka.

⁶² »Naš hišni oča no mati, naš mladi ženih no snahava spustijo pozvati: najprle na par kupic dobrega vina, potli na en par kitic zelenega rožmarina, te pa na en par debelih kapünof, na en par mastnih puranof, brez klünof, na eno malo gošeje, pa na telečje pečeje, na en par lüštnih plesof, če je vaša dobra vola poskočiti, svoje peške kola po hiši potočiti, muzikašof pa masno platiti, drgači van nečejo igrati, kurva jin mati.« (GNI ZRC SAZU, Ma. 94/34). Opomba: a-ji se v prleškem narečju izgovarjajo kot o-ji.

Spremenjena *pozafčinova* vloga v 20. stoletju

Vabljenje se postopoma začne spreminjati, kar je razvidno v krajšanju dolgih besedil, čeprav zares ne vemo, kdaj opustijo korpus *Ženitovanjskega besedila iz Lahoncev*. Tudi raziskovalci temu niso posvečali pozornosti, ker so se osredinjali na druge elemente vabovcev. V obdobju med obema svetovnjima vojnima prevladujejo opisi *pozafčine* noše, vsebina besedil je drugotnega pomena. Leta 1937 in 1967 nošo upodobi domači slikar Ante Trstenjak,⁶³ opisi *pozafčinov* pa se pojavljajo v različnem časopisju. Nihče pa ni bil pozoren na vabovčev ugled, ki ga je v 19. stoletju imel na podlagi (po)ustvarjanja in teatralnega uprizarjanja dolgega besedila. Zdi se, da je imel v 20. stoletju, ko so nastajali opisi vabovcev, *pozafčin* že drugačno vlogo – izvajanje dolgega besedila med vabljenjem se je preneslo na aktivnosti na sami svatbi. Tako je ostalo do današnjega časa, ko prekmurski pozvačin ne sme biti kot *fajnšček*, to je preveč odrezav, vsiljiv, nevljuden, nedostojnega obnašanja ali preglasen.⁶⁴ Dobimo vtis, da je umirjeni sodobni prekmurski pozvačin postal nasprotje preteklemu glasnemu zabavljaču. Tudi v Slovenskih goricah in Prlekiji sta vlogo vabovca sčasoma prevzela ženina in nevesta, *pozafčin* pa je postal le še plesalec z ženitovanjsko pogačo, imenovano bosman (glej vlogo Viktorja Borka v nadaljevanju) in strežnik na gostiji.

Pri Mali Nedelji sta pred letom 1949 na poroko vabila dva *pozafčina*: Matija Horvat iz Bodislavcev, čigar predniki so bili iz Prekmurja, in Franček Kšela iz Kuršincev. Sogovornik se je spominjal, da sta imela vabilo napisano na papirju, nekaj pa sta povedala na pamet, ter da sta bila »razumna govorca«.⁶⁵ *Pozafčinova* vloga neposrednega vabljenja svatov od hiše do hiše je po drugi svetovni vojni še obstajala, vendar je bledela. Malonedeljčani so takrat začeli v Ljutomeru na vozovih uprizarjati »prleško gostüvanje«,⁶⁶ tj. svatbo, ki je vključevala tudi *pozafčina*. V kratkih minutah je eden izmed akterjev na odru prebral: »*Toti [pozafčin] de fse šküp zvaba, vejko pa malo. Ker fsakšen človik trikrat najbolj pomoč nüca: najpret ko ga krstijo, drügič gda se ženi, more tüdi nekoga meti, najmeje dve priči. Ko pa kdaj vmerje pa ga tüdi neše more f trügo spraviti, ne. Tak so se negda ženili.*«⁶⁷ Gre za prirejen, skrajšan odlomek iz Karbovega članka (Karba, 1876).

V Maroltovi zapuščini,⁶⁸ ki najverjetneje odslikuje stanje v štiridesetih letih 20. stoletja, je *pozafčin* pomagal *tetici* na gostiji v Prlekiji, in sicer sta skupaj prinesla nevesti in ženinu v dar bosman in z njim plesala. Ob tem se je odvijal dialog med *starešino*

⁶³ Likovni deli hrani Umetnostna galerija Maribor.

⁶⁴ Franc Jerebic, pozvačin iz Beltincev (telefonski pogovor, junij 2024).

⁶⁵ Ludvik Rudolf, rojen leta 1944, Kuršinci/Mala Nedelja (telefonski pogovor, junij 2024).

⁶⁶ Besedno zvezo zapisujem med narekovajema, ker ne gre za šego, ampak prireditve s prikazom preteklih poročnih šeg.

⁶⁷ *Prleško gostüvanje*, <https://www.youtube.com/watch?v=P1DCdzOT7Wo> (14. 9. 2024).

⁶⁸ GNI ZRC SAZU, Ma. 94/36.

(pričo) in *pozafčinja*, ki sta ženitovanjsko pogačo predstavila ob delih priprave njive za pšenico, spravljanja pridelka, mletja zrnja in peke pogače. Naj opozorimo, da gre za prepis iz *Slovenskih večernic* iz leta 1882, kjer Josip Karba piše o bosmanu in *pozavčinu* (Karba, 1882: 63, 76–78). Sicer pa je leta 1858 (ali prej) *zovčín* v Veržeju »ravnatelj iger«, ki lovi tatove in jih pripelje pred sodnika⁶⁹ ter v procesiji nese bosman od nevestinega doma v hišo ženina, kjer je drugi dan gostija (Trstenjak, 1858). Leta 1910 je na Murskem polju *pozavčín* z bosmanom prvi v vrsti prišel pred nevesto in ženina, dekleta z bosmani pa so mu sledila (Skuhala, 1910). Še pred drugo svetovno vojno v Ključarovcih pri Ljutomeru v hišo prinesejo bosman *pozvačini* (v množini) in kuharice, prvi med njimi pa se pogaja s starešino (Orel, 1942b: 31). *Pozvačinova* vloga pri bosmanu po drugi svetovni vojni izgine.

Viktor Borko iz Vodrancev,⁷⁰ ki so od Lahoncev oddaljeni 25 kilometrov, je prvič postal *pozafčín* leta 1967, zadnjič pa je to vlogo opravil leta 1986. Rojen je leta 1941 in ne spominja se, da bi mu kdo od starejših pripovedoval, da je *pozafčín* vabil na poroko. Vlogo vabljenja sta imela *ženih* in *sneha*. Prepoznavna oblačilna elementa sta bila bel *šürc* (predpasnik) in okrašen klobuk. Tako opravljen je bil *pozafčín* ves čas gostije, s predpasnikom je šel tudi v cerkev k poročnemu obredu. *Pozafčín* je bil na gostiji »deklica za vse«. En dan pred poroko je pomagal pripravljati svatbeni prostor. Na svatbi je imel svoje zadolžitve, nikoli ni imel govora, bil je v vlogi pomočnika. Nevestin *pozafčín* je bil glavni na njenem domu, ženinov *pozafčín* pa na njegovem. Ženinov *pozafčín* je pomagal starešini z odgovori in pri šrangji (*šrec*) na nevestinem domu. Vprašanja so bila ustaljena; eden izmed njih je, ko so šrangarji vprašali ženina in svate, čez koliko mostov so šli po poti, odgovoril, da čez pet.⁷¹ Nevestin *pozafčín* je imel nalogo pripeljati nevesto do praga, kjer jo je čakal ženin, še prej pa je *pozafčín* pripeljal starejšo žensko/ciganico z nezakonskim otrokom in neporočeno dekle. Ko so ženinovi svatje opravili vse naloge, je *pozafčín* vsakega posebej posedel na točno določeno mesto za hišno mizo. Ob večji gostiji je bilo več tudi *pozafčínov*, glavni pa je bil eden. Njegova glavna naloga je bila strežba pijače in jedače, tako da je vsak *pozafčín* nosil svojim svatom. Pozoren je moral biti, da na mizi nikoli ni zmanjkalo vina. Naslednji dan na *jutarnici* je šla svatba po vasi, *pozafčín* je moral z vaških dvorišč naskrivaj odnesti kakšen predmet, ki so ga potem muzikantje licitirali, lastnik predmeta pa ga je moral odkupiti nazaj. *Pozafčín* je tudi ves čas plesal s tistimi dekleti, ki na gostiji niso imele para, in z muzikanti skrbel za veselo vzdušje. Konec osemdesetih let 20. stoletja je *pozafčín*, oblečen v bel predpasnik, ženinu na glavni vhod pripeljal nevesto in prinesel vino na mizo, vmes pa poskrbel za dobro voljo. Kot vidimo, je skozi 20. stoletje vloga

⁶⁹ Vsebina spominja na borovo gostüvanje.

⁷⁰ Pogovor 7. 8. 2024, Vodranci (posnetek hrani PMMS pod št. D420).

⁷¹ Mostovi so simbolno pomenili sedem zakramentov. Enemu so se na poti izognili (sv. mašniško posvečenje), do sedmega pa prišli ob poroki.

pozafčina kot zabavljača, povezovalca, vzgojitelja in graditelja skupnosti zbledela. Je danes sploh še prisotna (Mladenović, b. n. l.)?

Zaključek

Ohranjeni izvod *Ženitovanjskega vabila iz Lahoncev* je že zaradi svoje starosti in redkosti rokopisna rariteta, če vemo, da primerek s Polenšaka danes fizično ne obstaja več, oziroma ne vemo, kje se hrani.⁷² Preverbe v pristojnih ustanovah in pri posameznikih kažejo na to, da je obravnavani rokopis edini ohranjeni izvod za Prlekijo. O njegovi redkosti priča tudi pregled *Registra rokopisov slovenskega slovstva*,⁷³ kjer med obsežnim naborom ne najdemo vabljenja na poroko. Regijske ustanove in zasebni zbiralci hranijo različne rokopisne pesmarice in prepise prekmurskega *Starišinstva in zvačinstva* ter t. i. *Sibiline knjige*, osebne spomine in gospodarsko-kmečke knjige, tudi viničarske knjige,⁷⁴ ne pa veliko vabovskih besedil. Zato zaenkrat ne moremo govoriti o kontinuiteti ali stabilni prisotnosti (Pisk, 2018: 30) rokopisnih prleških govorov vabljenja na poroko. *Ženitovanjsko vabilo iz Lahoncev* je dragoceno in pomenljivo zaradi skromne pisne produkcije na podežlju v prvi polovici 19. stoletja. Ob tem ne pozabimo, da se je veliko (ali večina) rokopisov z ženitovanjsko vsebino, enkratnih avtorskih in sicer vabovcev, izgubilo za vedno.

Ali lahko o ženitovanjskem besedilu govorimo kot o posebni obliki folklornega, vernakularnega pripovedništva (Kropej Telban, 2021: 11–14), kjer sta se dopolnjevala ustni (pomnjenje, dopolnjevanje, improviziranje) in brani pisni žanr?

Glede na nizko pismenost na Štajerskem v prvi polovici 19. stoletja upravičeno dvomimo, da sta pozvačina besedilo brala. Ker v *Ženitovanjskem vabilu iz Lahoncev* izrecno piše, da *pajdaša* besedilo *prebereta*, se nagibam k razlagi, da sta bila pismena in izobražena, zato lahko domnevamo, da je imela ta oseba pomembno statusno vlogo v vaški skupnosti. Poleg tega je moral biti vabovec spreten z besedami in nastopanjem pred drugimi. Glede bližine delovanja, časa nastanka, izobraženosti, poznavanja šeg in zasebnega življenja bi lahko imel določen vpliv na vsebino obravnavanega vabila tudi pesnik in duhovnik Štefan Modrinjak, vendar je zaradi kajkavskega jezikovnega vpliva na njegovo ustvarjalnost Modrinjakovo avtorstvo manj verjetno. Najverjetneje gre za prepis starejšega besedila, kar se kaže v podobnosti z rokopisom s Polenšaka.

Posebnost rokopisa iz Lahoncev so šaljive uganke, reki in drugi folklorni obrazci na koncu besedila. Vprašanja so bila namenjena ženinovim svatom, ko so prihajali po

⁷² Po Smodičevi objavi (1960) se je rokopis nahajal pri pisatelju Antonu Ingoliču in kasneje v Pokrajinskem muzeju Ptuj. Po mojem poizvedovanju v muzeju, arhivu in študijski knjižnici ga te ptujske ustanove ne hranijo, niti ne poznajo.

⁷³ Glej: https://rsm.manuscripta.zrc-sazu.si/rsm_titlePage.

⁷⁴ V zvezek si je delovne dni zapisoval viničar/delavec/dninar, ne posestnik.

nevesto in poskušali priti mimo šrange. Podobne šaljive uganke, pregovori in folklorni obrazci so se samostojno ustno prenašali, širili in uporabljali v ženitovanjskih šegah severovzhodnega dela Slovenije še v drugi polovici 20. stoletja. V tem kontekstu je treba poleg svatovskih pesmi omeniti še drugo obliko ustnega slovstva, ki je bila pomemben del poročnega obredja, a velikokrat spregledana – dvogovore ob snubljenju, dialoge pred in izza šrange, slovo neveste od doma, govor staršev ob odhodu neveste in prihodu na novi dom, govore starešin (njihova vsebina je znana tudi iz tiskane knjižice *Starišinstvo in zvačinstvo*) in smešnice ter igre muzikantov.

Vzroka za neohranjenost prleških besedil vabljenja sta najmanj dva. Prvi je ta, da dolgo besedilo ni bilo del tiskane produkcije, zato ni imelo veliko možnosti, da se ohrani zgolj s pomnjenjem. Drugi vzrok je ta, da pomnjenje ob poslušanju zahteva veliko spretnosti, potrpežljivosti, sposobnosti, zbranosti, vztrajnosti in še česa, zato so ga bili sposobni le redki; poleg tega so dolge oblike postopoma nadomestile poenostavljene, krajše oblike. Vabljenje na poroko je zato danes po svoji teatralnosti le še blede senca šegam iz 19. stoletja.

S krajšanjem besedil in počasnim izginjanjem dolgega vabljenja se je spremenila tudi *pozafčinova* vloga v poročnem obredju. Če je v začetku 19. stoletja po vasi vabil s slovesnim nagovorom, okrašenim obličjem, posebnimi rekviziti in hrupom ter tako spominjal na obliko ljudskega gledališča⁷⁵ ali koledniške obhode, je svojo vlogo v drugi polovici 20. stoletja odigral kar na svatbi.

Ker pa *človeki nemreš duše tišati naze*⁷⁶ (mrtvega človeka ne moreš obuditi), nikoli ne bomo izvedeli, kdo so bile v resnici osebe, ki so ustvarile, brale in hranile *Ženitovanjsko vabilo iz Lahoncev*. Prav tako nikoli ne bomo izvedeli, zakaj rokopis ni bil natisnjen, čeprav je bil v času svojega nastanka v prleškem okolju pomemben element poročnega obredja in nosilec slovenske narečne besede (Novak, 1976: 54), pomembne identitetne poteze tistega časa.

Zahvala

Manica Hartman, PMPO; Barbara Ivančič Kutin, Saša Babič in Vanja Huzjan, ISN ZRC SAZU; Mihaela Koletnik, Filozofska fakulteta Univerze Maribor (FF UM); Marko Jesenšek, FF UM; Vlasta Stavbar, UKM; Mojca Horvat in Jure Maček, PAM; Lilijana Urlep, Nadškofijski arhiv Maribor; Andrej Brence, PMPO; Dejan Zadravec, PAP; Nives Cvikl, PMM; Marijan Rupert, NUK; Gregor Žižek, Muzej Ljutomer; Andrej Pavlič, PiŠK MS; Nevenka Korpič, PMPO; Klaudija Sedar, Zavod Primoža Trubarja; Mira Petrovič, Knjižnica Ivana Potrča Ptuj; Anja Serec Hodžar, GNI ZRC

⁷⁵ Delovanje ljudskih odrov je bilo v teh krajih razširjeno ob koncu 19. stoletja (Puconja, 2012).

⁷⁶ Izjava Ivanke Šalamun leta 2024, živeče v osrednjih Slovenskih goricah.

SAZU; Miha Špiček in Blaž Verbič, SEM; Janja Kovač, Muzej Međimurja Čakovec; Nataša Mihinjač, Gradski muzej Varaždin; Institut za etnologiju i folkloristiku Zagreb; Darinka Gomboc, Beltinci; Miran Puconja, Cven; Iztok Luskovič, Ormož; Helena Ložar-Podlogar, upokojena etnologinja, ISN ZRC SAZU; Franc Jerebic, Beltinci; Marija Makarovič, upokojena etnologinja, SEM; Ludvik Rudolf, Mala Nedelja; Monika Čuš, Ženik; Franci Čuš, Sv. Jurij ob Ščavnici; Franci Just, Murska Sobota; Boris Kučko, Nedelica/Beltinci; Tadej Murkovič, Bodislavci; Ivan Rihtarič, Radenci; Anton Vodan, Okoslavci; Srečko Pavličič, Pristava; Marija Kozar Mukič, Sombotel/Porabje; Vlado Žabot, Razkrižje; Metka Vrbnjak, Selnica/Slaptinci. Posebej se zahvaljujem naklonjenosti Mihe Kozoroga, da je dolgo besedilo prebral in ocenil, da je vredno objave v znanstveni publikaciji *Traditiones*. Cenim njegov trud, natančno branje, sugestije, popravke in izboljšave. Iskreno sem hvaležna tudi recenzentom/recenzentkam in tehničnemu uredniku za vse znanstvene izboljšave.

Izjava o raziskovalnih podatkih

Članek temelji na arhivskih virih.

Reference

- Ahacel, Matija. 1833. *Pesme po Koroškim ino Štajarskim znane*. Celovec.
- B. n. a. 1888. *Knjiga starešinstva*. Hrani Muzej Međimurja Čakovec.
- Babič, Saša. 2021. *Uganke na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Baš, Angelos. 1967. Prekmurski pozvačin. V *Etnografija Pomurja 1*, 121–142. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Baukart, Jan. 1966. Pozabljeni pisci Slovenskih gor. V *Panonski zbornik*, ur. Božidar Borko idr., 131–133. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Blaznik, Pavle. 1989. *Historična topografija Slovenije II: Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500*. Maribor: Založba obzorja Maribor.
- Chevalier, Jean in Alain Gheerbrant. 1993. *Slovar simbolov*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Dajnko, Peter. 1827. *Posvetne pesmi med slovenskim narodom na Štajerskem*. Radgona: Alojz Wajcinger'ovemi knjiški.
- Ditmajer, Nina. 2020. *Sprejemanje vzhodnoštajerske knjižnojezikovne norme v rokopisnih pridigah Jožefa Muršca*. Doktorska disertacija. Maribor: Univerza Maribor.
- Dončec, Akoš Anton. 2024. Izročilo in dediščina rokopisnih pesmaric v prekmurščini od 16. do 20. stoletja. *Edinost in dialog* 79 (1): 273–305.
- Dravec, Josip. 1981. *Glasbena folklor Prlekije: pesmi*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Ferenc, Tone. 1995. Prlekija. V *Enciklopedija Slovenije*, 9. zvezek, ur. Dušan Voglar, 363. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Goody, Jack. 1993. *Med pisnim in ustnim: študije o pisanosti, družini, kulturi in državi*. Ljubljana: Škuc, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Just, Franci. 2023. *So z nami, smo z njimi 2: Izročilo Petra Dajnka*. Murska Sobota: Slavistično društvo Prekmurja, Prlekije in Porabja.
- Karba, Josip. 1876. Za predpust. *Slovenec* 4 (17): 1–2.
- Karba, Josip. 1882. Ženitva: obrazec iz ljutomerske okolice. *Slovenske večernice za poduk in kratek čas* 36: 56–80.
- Klemenčič, Vlado. 1935. Prleška gostija. *Naš rod* 7 (5): 154–157.
- Kotnik, Stanko. 1956. Štefan Modrinjak kot avtor ljudskih popevk. *Slovenski etnograf* 9: 203–214.
- Kotnik, Stanko in Jože Pogačnik. 1974. *Štefan Modrinjak*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- Krncl Umek, Duša. 2023. Davorin Trstenjak kot etnolog. V *Trstenjakov zbornik*, ur. Duša Krncl Umek idr., 239–313. Sveti Jurij ob Ščavnici: Občina Sveti Jurij ob Ščavnici.
- Krojež Telban, Monika. 2021. *Pripovedno izročilo: razvoj in raziskovanje*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kuret, Niko. 1992. Prezrti spisi o Slovencih. *Traditiones* 21: 137–153.
- Kuret, Niko. 1993. *Slovensko štajersko pred marčno revolucijo 1848*, 2. del, 1. snopič. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Küzmič, Štefan. 2008. Predgovor. V *Nouvi zakon*, ur. Franc Kuzmič. Murska Sobota: Pokrajinski muzej.
- Makarovič, Gorazd. 1995. *Slovenci in čas*. Ljubljana: Krtina.
- Mladenović, Katica. B. n. l. *Gostüvanje – zakaj?* Tipkopis. Murska Sobota.
- Mulec, Koloman. 1856. Običaji štajarskih Slovincov pri snubljenju in svatbah. *Kmetijske in rokodelske novice* 14 (4): 14–15.
- Murko, Janez Anton. 1833. *Slovensko-nemški in nemško-slovenski ročni besednik*. Gradec.
- Murko, Anton. 1836. *Leopolda Volkmera Fabule ino Pesmi*. Gradec.
- Murko, Matija. 1896. *Narodopisna razstava češko-slovanska v Pragi I. 1895*. Ljubljana: Letopis Matice Slovenske.
- Nečak Lük, Albina. 1996. Jezikovna identiteta in jezikovno načrtovanje pri Slovencih. V *Avstrija, Jugoslavija, Slovenija: Slovenska narodna identiteta skozi čas*, ur. Dušan Nečak, 117–132. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Novak, Vilko. 1960. O izvoru prekmurskega »Starišinstva i zvačinstva«. *Slovenski etnograf* 13: 169–174.
- Novak, Vilko. 1976. *Izbor prekmurskega slovstva*. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.
- Orel, Boris. 1942a. Ženitovanjski običaji na Dravskem polju niže Ptuja. *Etnolog* 14: 96–110.
- Orel, Boris. 1942b. Čarodejni obred in mit nakolenčiča ter bosmana v slovenskih ženitovanjskih običajih. *Etnolog* 15: 25–62.
- Pavlič, Andrej. 2023. *Sztarisinstvo i zvacinsztvo*. Kamra. URL: <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/starisinstvo-i-zvacinstvo-sztarisinsztvo-i-zvacinsztvo> (dostopano 23. 11. 2024).
- Pisk, Marjeta. 2018. Zbirke »mrtvečih pesmi«: Iz rokopisnih v tiskane zbirke ali obratno? V *Starejši mediji slovenske književnosti: Rokopisi in tiski*, ur. Urška Perenič in Aleksander Bjelčević, 25–32. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Potrata, Majda. 1994. *Pesništvo Leopolda Volkmerja*. Maribor: Kulturni forum.
- Pšajd, Jelka. 2011. Sibilne knjige. *Zgodovinski listi* 19 (1): 58–73.

- Pšajd, Jelka. 2014. Lik vabovca v poročnem obredju na Goričkem. V *Prekmurje – podoba panonske pokrajine*, ur. Maja Godina Golija, 63–78. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Pšajd, Jelka. 2023–2024. Vabljenje na poroko ali slovenskogoriški rokopis iz prve polovice 19. stoletja. *Zgodovinski listi* 30 (1): 65–98.
- Pšajd, Jelka idr. 2023. *Gormerkanska kniga 1842–1882*. Bad Radkersburg: Pavlova hiša.
- Puconja, Miran. 2006. Prleštvo kot kulturni pojav, jezikovna zavest in identiteta. V *Ljutomer osrčje Prlekije*, ur. Goran Šoster in Primož Premzl, 99–114. Ljutomer: Občina Ljutomer, Prleška razvojna agencija.
- Puconja, Miran. 2011. *Slovenska kmečka kultura: na Cvenu od zemljiške odveze do začetka tretjega tisočletja*. Murska Sobota: Klar.
- Puconja, Miran. 2012. Kultura dediščine Prlekije – vzhodnih Slovenskih gor in Murskega Polja. V *Kulturna krajina ob reki Muri*, 7–20. Murska Sobota: Regionalna razvojna agencija Mura.
- Puconja, Miran. 2022. Kulturnozgodovinsko ozadje svetojurjevških akademikov – prleških Aten. V *Sveti Jurij ob Ščavnici – prleške Atene*, ur. Klavdija Bec in Andreja Ajlec. Sveti Jurij ob Ščavnici: Občina Sveti Jurij ob Ščavnici.
- Rigler, Jakob. 1968. Jezikovnokulturna orientacija Štajercev v starejših obdobjih. V *Svet med Muro in Dravo*, ur. Viktor Vrbnjak, 661–682. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- Skuhala, Peter. 1910. *Povesti, črtice in nekatere pesmi*, 90–121. Samozaložba.
- Smej, Jožef. 1992. *Psalmi vaškega župnika*. Celje: Mohorjeva družba.
- Smodič, Anton. 1960. Vloga pozavčinov v prleškem gostüvanju. *Slovenski etnograf* 13: 175–186.
- Stanonik, Marija. 2011. *Literarjenje: kronopisje in rokopisje v teoriji in praksi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stanonik, Marija. 2024. *Dva pramena slovenske besedne umetnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Štrekelj, Karel. 1980 [1895–1898]. *Slovenske narodne pesmi*. 3. zvezek. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Trstenjak, Davorin. 1845. Das geistige und poetische Leben der Slaven in Steiermarkt: Etnographische Skizze. *Steiermärkische Zeitschrift, Neue Folge* 8 (1): 95–113.
- Trstenjak, Anton. 1991. *Misli o slovenskem človeku*. Ljubljana: Slovenske knjige.
- Van Gennep, Arnold. 1960. *The Rites of Passage: A Classic Study of Cultural Celebrations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Vodopivec, Peter. 1996. Nekaj opozoril na vzporednice in razlike v narodnem oblikovanju Slovencev in Bretoncev. V *Avstrija, Jugoslavija, Slovenija: Slovenska narodna identiteta skozi čas*, ur. Dušan Nećak, 62–73. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Vodopivec, Peter. 2007. *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*. Ljubljana: Modrijan.
- Zorko, Zinka. 2009. *Narečjeslovne razprave koroških, štajerskih in panonskih govorih*. Maribor: Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru.
- Žganec, Vinko. 1921. *Starešinstvo ili kapitanjstvo*. Čakovec: Medjimurske tiskare.

Arhivska vira

- GNI ZRC SAZU, Panzps. I, Ms. Ma. 94/34. Ljubljana: GNI ZRC SAZU.
- GNI ZRC SAZU, Panzps. I, Ms. Ma. 94/36. Ljubljana: GNI ZRC SAZU.

Wedding Invitation or the Slovenske Gorice Manuscript from the First Half of the 19th Century

This paper presents a rare manuscript, *The Marriage Invitation from Lahonce* from the first half of the 19th century, which was used by the *pozvačín* or *pozafčín* (a special actor in wedding ceremonies) to invite people to a wedding. In the 19th century in some areas of today's north-eastern Slovenia (south-eastern Styria), at the request of the bride and groom, a couple of *pozvačín* went from house to house to announce a wedding. In order to understand the significance and the use of the manuscript, the author analyses the content of the invitation text, the characteristics of the *pozvačín*, the political context and the demography of the area of the manuscript's creation (the village of Lahonce). The author proposes some assumptions about the circumstances of its creation by comparing this text with other manuscripts and printed texts with a similar content. The author also detects the changes in the role of the text and the *pozvačín* in the 20th century.

The text itself is divided into several parts. It includes morals, satire and fun on married life. It also has elements of catholic liturgy, while the humorous questions at the end of the text refer to the Bible. The fables and riddles, which are part of the text, could reflect the ambitions of an educated priest who strives to disseminate both religious and Enlightenment ideas.

The text is written in a Slovenian "Prlek" dialect. Until the beginning of the 19th century, Slovenian dialect was a means of everyday communication in this part of Styria. In the first half of the 19th century, under the influence of Romanticism and the Slovenian national movement, several initiatives to introduce the vernacular into secular literature, schools, offices, and professional texts were launched. The author ponders on how this movement influenced the process of handwriting secular texts, such as the present manuscript. The question is also whether the text was aimed for memorization or for reading; however, since it explicitly states that the *pozvačín* read the text, the author believes that *pozvačín* were literate, which could also mean that they had an important status in the village community. Later, though, such texts were shorter versions of this original manuscript, while also the role of the *pozvačín* in the wedding ceremony changed.

Texts of this kind spread in the 19th century in the south-east Styria (Štajerska) and Prekmurje, thus we find them on both sides of the Mura River. Notably, the manuscripts persisted despite the presence of printed wedding invitations. Since *The Marriage Invitation from Lahonce* was probably created in Lahonci in Styria, but was discovered on the other side of the Mura River, we can assume that such texts were borrowed between *pozvačín* and were in this way migrating

across the river. In the 20th century, however, the role of the *pozvačin* went through various transformations, as inviting from house to house declined and long invitations were replaced by simplified, shorter forms.